

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!

БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО

ФОНДАЦИЯ ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ

REGIONAL DEVELOPMENT FOUNDATION

гр. Видин 3700, ул. Христо Ботев № 93, тел. 094 9 2 30 30, e-mail: rdfoundation@gmail.com;
website: www.frr-bg.org

Проект - “Трансгранично религиозно наследство”, проект код: ROBG-509

СТРАТЕГИЯ ЗА РЕЛИГИОЗЕН ТУРИЗЪМ

предлагаща нова трансгранична туристическа дестинация за религиозен туризъм между България - Румъния, във връзка с реализацията на проект „Трансгранично религиозно наследство“, код на проекта ROBG-509, съфинансиран от Европейския Съюз чрез Европейския фонд за регионално развитие в рамките на Програмата Interreg V-A Румъния- България

Видин, 2019

Фондация за регионално
развитие

Университетът в Крайова

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод

ЧАСТ ПЪРВА

Стратегическо позициониране на България и Румъния за развитие на религиозния туризъм

1. Понятие, дефиниция и форми на религиозния туризъм
2. Представяне на потенциала на православно църковно наследство в териториалния обхват на двата региона България и Румъния за развитие на религиозния туризъм.
3. Анализ на православните култови места като антропогенни туристическите ресурси способстващи за развитието на религиозния туризъм в трансграничния регион.

ЧАСТ ВТОРА

Ситуационен анализ на трансграничните области като туристически дестинации за развитие на религиозния туризъм

1. Възможности за популяризиране и развитие на религиозния туризъм в трансграничните области между България и Румъния
2. Анализ на общата и туристическата инфра- и суперструктура на трансграничните области
3. Ролята на публичния сектор за развитието на религиозния туризъм в регионите за трансгранично сътрудничество
4. SWOT анализ на трансграничните области България-Румъния като туристическа дестинация за религиозен туризъм

ЧАСТ ТРЕТА

Стратегическа рамка за развитието на религиозния туризъм в трансграничните области между България и Румъния

1. *Визия, мисия, цели и приоритети на стратегията*
Визия и мисия на стратегията
Оперативни цели и приоритети на стратегията
Индикатори за постигане на целите и приоритетите на стратегията
Целеви групи, обхванати от стратегията
2. *Комуникационен план за действие*
3. *Концепция за развитие на туристически маршрути за религиозен туризъм*
Обща характеристика на туристическите маршрути за религиозен туризъм
Видове туристически маршрути за религиозен туризъм

Заклучение

Увод

Религиозният туризъм е световен феномен и в нашето съвремие заема едно от водещите места в туристическия сектор. От дълбока древност хората пътуват, а вярата в Бога е една от основните причини, подпомагаща неговото възникване. Основополагащи фактори за предприемане на туристическо пътуване с цел посещаване на свети места са мотивацията, желанието и потребността на туриста за запознаване с религиозното и културното наследство на дадено населено място или държава. Наличието на множество духовни светини значително подпомага развитието (насърчаването) на туризма, като по този начин специализираните видове туризъм разширяват своя периметър. Туризмът създава възможности за достъп до тях и за изграждане на имиджа на дестинацията.

Всяко туристическо пътуване с религиозен мотив и цел е непосредствено възприемане, наблюдение, изучаване и запознаване с религиозните светини и църковно-историческото минало на посещаваната дестинация. Освен това, всяко туристическо пътуване с религиозен мотив поражда благоприятна душевна духовна атмосфера, спомага за свободното, приятелско общуване на туриста с духовници (дякони, свещеници и епископи), монаси и монахини. От съществено значение е туристът или поклонникът да се почувстват като част от сакралната реалност на православната светиня, да се докоснат до начина на живот на духовниците и манастирското братство. В този смисъл те опознават религиозното наследство в посещения регион, обогатяват знанията си, разширяват религиозната си култура, придобиват нови впечатления, значително подпомагат своето духовно самовъзпитание и разширяват духовния си хоризонт.

Настоящата Стратегия е разработена в рамките на проект „Трансгранично религиозно наследство“, който е финансиран от програмата на ЕС за трансгранично сътрудничество Interreg V-A Румъния-България, съфинансиран от Европейския Съюз чрез Европейския фонд за регионално развитие. Неговата основна цел е да популяризира трансграничния регион между България и Румъния като дестинация за религиозен туризъм. Постигането на тази цел следва да допринесе за утвърждаване на религиозния туризъм като отделен бранд в туристическия маркетинг на трансграничния регион, за нарастване на потенциала за развитие на този вид туризъм и създаване на условия за увеличаване на броя на нощувките в областите, обхванати от проекта. Целевите групи на проекта са представители на църковни институции, туроператори и туристически агенции, потенциални туристи, които се интересуват от религиозен туризъм, поклонници, както и потенциални позвататели на разнообразните онлайн продукти, които са разработени в рамките на проекта (онлайн наръчник, електронна платформа и мобилна апликация, рекламни видео материали и

документален филм, които представят богатото религиозно наследство на трансграничния район между България и Румъния).

Стратегията съсредоточава своя териториален обхват върху общо шест области в България (Видин, Монтана, Враца, Плевен, Велико Търново, Русе) и 3 окръга в Румъния (Олт, Долж, Мехединци). Индентифицираните в настоящата Стратегия индикатори и ключови контрафорси (пилони) за развитието на религиозния туризъм в трансграничния регион целят превръщането на целевите региони в привлекателни, познаваеми и популярни за самите потребители.

Административните области, включени в териториалната структура на трансграничното сътрудничество между двете държави, са разделени от естествена природна среда – река Дунав, която предпоставя големи възможности за туризъм. Те са обединени не само от построените два моста над реката като транспортна инфраструктура, но и от двойките градове от двете ѝ страни: Видин-Калафат, Бекет-Оряхово, Турну Мъгуреле-Никопол, Русе-Гюргево, които допринасят чрез сътрудничеството си за регионалното развитие на двете държави. Общото между тях е православното християнско наследство, което ги прави значими като братски православни народи по вяра и интегрирано перспективни за ефективно и устойчиво развитие на религиозния туризъм като съвременен конкурентноспособен вид туризъм в проучвания трансграничен регион.

ЧАСТ ПЪРВА

Стратегическо позициониране на България и Румъния за развитие на религиозния туризъм

1. Понятие, дефиниция и форми на религиозния туризъм.

Понятие за религиозен туризъм.

Първоначална предпоставка за възникването на религиозния туризъм е вярата в Бога на туриста, принадлежността му към дадена религия и искреното му желание да опознае светите места, духовния живот и веровия праксис на хората в определена туристическа дестинация.

Пътуванията и посещенията на светите места допринасят за популяризиране на дадена религия. Трябва да се отбележи, че посещението на култови (богослужебни) места не винаги е пряко свързано с вярата (религията), която изповядва туристът. Той може да бъде невярващ или другоярващ и да извършва туристическо пътуване и посещение на различни от неговото вероизповедание религиозни обекти. Проявява се от желанието и потребността му да опознае тези свети места и да се докосне до тяхното духовно богатство и религиозния им живот.

Неслучайно *религиозният туризъм* еднозначно се обозначава и като „свещен туризъм” (неправилно назоваван), „култов туризъм”, „сакрален туризъм”, „спиритуален туризъм”, „църковен туризъм”, „духовен туризъм” или като синоним на „*поклонническото пътуване*”. В християнството най-силно е съчетаването на религиозния туризъм с православното християнско пътуване и с културния маршрутно-познавателен туризъм (поради естеството на обектите, които се посещават) и затова често се дефинира като част от тях.

Поклонническото пътуване.

Първото наименование на религиозния туризъм се свързва със словосъчетанието *поклонническо пътуване*, т.е., това е един от най-древните видове туризъм в света. В духовния и църковно-религиозен живот на християните поклонничеството е значима и широко прилагана форма, която възниква и се развива още в дълбока древност.

Християнското поклонничество е пътуване до свети места с цел извършване на поклонение пред Бога

За вярващия християнин това са места, свързани със светостта, почитта и преклонението пред Бога и Неговото величие. В този смисъл поклонничеството

се свързва с духовната страна от живота на вярващия човек и неговото религиозно чувство. Един от начините в духовно и църковно отношение вярващият да изрази своята почит към Бога е неговото *поклонение*. Думата „поклонение” съдържа в себе си понятието „поклон”, което означава падане на земята по очи и докосване на земята с чело с чувство на смирение. В християнската молитвена практика, поклонът има широко духовно-нравствено приложение. Първото действие, което извършва вярващият преди да прекрачи прага на манастира или храма, е да се наведе и поклони до земята (да извърши поясен или земен поклон) пред лицето на Твореца в знак на синовна покорност.

Производна на гръцката дума *προσκυνω* е понятието *προσκυνητης*, която се превежда като *поклонник*. При беседата с жената самарянка при Иаковия кладенец Господ Иисус Христос използва тази дума, като казва, че: „истинските поклонници ще се поклонят на Отца с дух и с истина“ (Йоан 4:23). В този смисъл произходът на думата поклонник се отнася за лице, извършващо поклонение, т.е. осъществяващо пътуване от едно място до друго с конкретна религиозна цел. Първоначално поклонници са наричали само тези, които са ходили на поклонение в Йерусалим на Божи Гроб и по Светите земи, а впоследствие са започнали да наричат така всички богомолци, които посещавали християнски светини в страната и извън нея.

Християнското поклонничество е благочестив духовно-молитвен подвиг за поклонника християнин, съпътстван с извършване на искрено поклонение пред Бога и в църковни свети места. Това е полезно за душата пътуване с изразена съзнателна мотивация, отиване на друго място и временно пребиваване извън постоянното местоживееене, изпълнено с неповторими духовни и религиозни преживявания.

В Православната църква поклонническото пътуване е свързано с извършването на пътуване до даден манастир или храм, както и до места, свързани с живота на светци, по определен *поклоннически маршрут*, с цел поклонение на вярващия християнин пред Бога, св. Богородица и светиите. Православният християнин се покланя пред свещени предмети като св. Кръст, чудотворни икони, икони на светци, св. мощи. Поклонничеството е също запознаване със свято богослужебно място (манастирски или енорийски храм, параклис, аязмо) и е свързано и с участие в църковни литии, молитва в манастири, слушане на проповеди, извършване на дарителство, ношуване в манастира и т.н. Тези поклонения до свети места могат да се съчетаят с църковните Господски или Богородични празници, годишен празник на светец, свещено събитие, енорийски храмов празник или поклонение пред чудотворна икона.

Поклонническото пътуване притежава духовно-възпитателна и организационно-логистическа насоченост.

Духовно-възпитателната страна се свързва най-вече с поставянето на духовно-нравствени, образователно-възпитателни и практико-приложни цели, чрез непосредствено и нагледно наблюдение на светите места.

Организационно-логистическата страна от този вид дейност се свързва с основните туристически дейности (транспорт, нощуване, хранене), облеклото и заплащането на поклонническото пътуване, които ръководителят е важно предварително да уточни и планира. Добре е предварителната подготовка да бъде осъществена с помощта на духовник – енорийски свещеник или богослов. Присъствието на духовник по време на самото пътуване е особено важно за ефективността на извършваната поклонническа и църковно-катехическа дейност.

При организирането и провеждане на поклоннически пътувания или при изучаване на светите места е целесъобразно да се приложи комплексният подход, защото всяко едно такова пътуване е свързано с организационни, логистични и духовни въпроси, които е важно да се отчитат при неговото осъществяване. Най-често използваните съвременни средствата за транспорт при поклоннически пътувания са автобусите, но не бива да се забравя, че поклонниците от цял свят някога са пътували пеш, като днес много държави в Европа са възобновили тази практика. Затова е възможно да се организира и такъв преход, по време на който да се изясни и неговия духовен смисъл пред самите поклонници. Особено значение има и нощуването по манастирите. Утренният звън на клепалото и камбаните за утренно богослужение внасят особен усет в душата на поклонника. Важно е да се подчертае какво трябва да бъде поведението на вярващия в тези места за нощуване (напр. да не се слуша високо светска музика, изключени са увеселения в двора или в манастирските килии за нощуване). Подчертава се фактът, че в манастирите се ляга рано и се става рано от сън. Храната по време на поклонническото пътуване е много важна част. Когато пътуването се случи в пости или дните са сряда и петък храната е редно да бъде постна. Освен това всяко поклонение се свързва с личен духовен и телесен пост на всеки поклонник. Самите пътуващи могат да се подготвят предварително и за приемане на св. Причастие, като предварително се уточни ще се извърши ли Св. Литургия на мястото, където ще бъдат поклонниците.

В допълнение към всичко това е съществено и самото им облекло. Преди самото заминаване е редно да се подчертае фактът, че благочестието на християнина се изразява чрез неговото облекло. Прието е поклонникът да занесе в дадено свещено място дар, което е израз на неговото вътрешно душевно настроение и разположение. Формите на дара могат да бъдат най-различни. За спомен и благословение от поклонението много от вярващите християни си вземат осветен елей, светена или аязмена вода, клонки, камъчета, пръст, цветя, осветен памук от мощи и др.

Периодът и сезонността на поклонническото пътуване са от значение, макар че св. места могат да се посещават по всяко време. Ръководителите на поклонническото пътуване е редно да се съобразят със сезона или църковния празник. Благоприятни и предпочитани са по-топлите сезони – пролет, лято, есен. Като продължителност едно поклонническо пътуване може да бъде краткосрочно (еднодневно) и дългосрочно (няколкодневно – 3, 5, 7 и повече дни). При пешеходните преходи, поклонническото пътуване може да бъде с продължителност повече от 2 седмици.

Християнското поклонничество е една от протоформите на туризма. Историята на поклонничеството донякъде е предистория на туризма, тъй като достигането до съвременното му състояние е изисквало натрупване на многовековен исторически опит, подготовка и развой.

Туризмът е бизнес, а туристическото търсене се свързва със задоволяване на потребностите на туристите за развлечение, удоволствие, разнообразно прекарване на свободното време. Въпреки *очевидната вътрешна близост с туризма, поклонничеството* е много по-различно на ниво психологическа нагласа, душевна подготовка и религиозно преживяване. Пътуването по свещените християнски места е това пътуване и живот по Бога, при който се чувства допирът с небесните висини. Поклонението е душевно емпатийно откриване и придобиване на опит във вярата за поклонника, което духовно го укрепва, обновява и променя.

Поклонникът не е екскурзиант или турист. Обикновеният турист, при посещения на култови обекти, удовлетворява своите културно-познавателни потребности, но това не е поклонничество. Поклонникът пътува не заради развлечение, но извървява този път с цената на лишения, а завършекът на това пътуване се увенчава със засилване на връзката му с Бога и духовно-нравствено усъвършенстване.

Дефиниция на религиозния туризъм.

Поклонническото пътуване в духовен смисъл се отличава от извършвания масов **религиозен туризъм**, независимо от използването им като синонимни понятия. Корените на съвременния религиозен туризъм се открояват в извършваните поклоннически или мисионерски пътувания на вярващите още от далечни времена. Назоваването и определянето на поклонническото пътуване като религиозен туризъм ни препраща към една известна истина, че е най-старият вид туризъм в Европа и света.

Основополагащ акцент при практическото реализиране на днешния религиозен туризъм е посещението на култови за дадена религия места, което е заимствано от извършваните дълги пътувания на поклонниците (католическите поклонници са наричани пилигрими). За християните светините в светите земи,

свещенният град Йерусалим и Божи гроб са утвърдени като световен притегателен център за поклоннически пътувания и религиозен туризъм, както и за юдеи и мюсюлмани. Поклонничеството на огромен брой мюсюлмани се извършва в градовете Мека и Медина, които са свети места за исляма. Четири са светите места за будизма като Лумбини в Непал, където е родното място на Буда, Богдая, Сарнат и Кушинагар в Индия. За ламаизма, като една от формите на будизъм в Тибет, религиозното място за поклонение е в Лхаса. За хиндуизма река Ганг има определящо значение като поклонническо място. За японската религия като място за поклонение се приема планината Фуджи или вулканът Фуджи-яма и т.н.

Словосъчетанието между „религия” и „туризъм” от своя страна смислово дефинира религиозния туризъм и накратко го обобщава като самостоятелен вид туризъм в квалификационната рамка на съвременните специализирани видове туризъм. Религиозният туризъм преди всичко е общо название на извършвани туристически пътувания и посещения от туристи (независимо от тяхната религия или национална принадлежност) на култови обекти, и запознаването им със светите места и тяхната история, обекти и предмети в дадена туристическа дестинация, благодарение на предварително съставен туристически маршрут.

Религиозният туризъм се разбира и обосновава като индивидуално, семейно или групово пътуване на хора и тяхното временно пребиваване извън постоянното им местоживееие с цел опознаване на религиозно-културното наследство и изучаване на историята на култови, религиозно-исторически, археологически и архитектурни обекти, с или без участие в религиозни празнични събития и фестивали в даденото богослужебно място или туристическа дестинация.

Форми на религиозния туризъм.

Туристическите пътувания с религиозна мотивация могат да се провеждат до близки или по-далечни култови свети места. Различаваме: *вътрешен религиозен туризъм* – в границите на собствената държава; и *международен религиозен туризъм* – туристически пътувания, извършвани в друга държава. Според начина на организация на пътуването разграничаваме: *организиран религиозен туризъм* – туристическото пътуване е предварително планирано от туроператор и е със структурирана дневна програма, и предварително резервирани услуги; и *неорганизиран религиозен туризъм* – туристите организират самостоятелно пътуването си, без да ползват посредническите услуги на туроператор и турагент. Съобразно броя на участниците в пътуването се отличават: *групов религиозен туризъм* – пътуването е организирано за

предварително сформирана група, като групите могат да бъдат малки (20-40 човека) при обиколни маршрутни пътувания с автобусен превоз и големи (над 40 човека) с чартърен самолетен превоз; и *индивидуален религиозен туризъм* – пътуването е самостоятелна туристическа инициатива, организирана от индивидуални лица, семейства с деца, приятели и приятелски семейства, колеги и др.

Формите на религиозен туризъм са разнообразни: *посещение на манастир или храм* за запознаване с църковна му архитектура, изкуство и дърворезба, или посещение с цел поклонение пред чудотворни икони и св. мощи; *наблюдение или вземане на участие в религиозно празненство*, фестивал или църковен събор; *образователен религиозен туризъм* с участие в религиозна конференция или семинар; *фестивален (събитие) религиозен туризъм*; *религиозни „стъди турове“* (посещаване по планиран туристически маршрут на свети места за запознаване с културно-историческото и религиозно наследство в определени селища или с природна забележителност със сакрална натовареност); *гробнищен туризъм* (посещение на места, където са погребани известни духовни личности); *мисионерски пътувания* с цел провеждане на религиозни беседи с местните жители и вземане на участие в богослужението; *участие в религиозни концерти и изложби*; *младежки религиозен туризъм* (туристически пътувания за младежи – ученици и студенти); *научни пътувания на учени* и изследователи, занимаващи се с въпросите на религията; *религиозни морски круизи* (свързани с посещение на световно известни свети места, отразяващи религиозното богатство на съответната държава); *православни речни круизи*; *семеен религиозен туризъм*; *религиозен туризъм съобразно вида на използваното транспортно средство* (с автомобилен, автобусен, железопътен, въздушен, воден, велосипеден и др. вид транспорт); *религиозен маршрутно-познавателен туризъм* (обиколни туристически пътувания по маршрут с религиозен мотив); *религиозен пешеходен туризъм* (походи в планините до сакрални места или по стъпките на светиите) и др.; Тези форми на религиозен туризъм очертават различни посоки на неговото развитие и обогатяват по различен туристите, в зависимост от религиозно-познавателните им интереси.

Следва да се подчертае, че в основата на религиозния туризъм стои решаването на определени духовно-религиозни и образователно-възпитателни задачи, а не само забавлението или разходката. Затова, важно изискване е организаторите да съставят конкретен план за осъществяване на пътуването. Предварително трябва да знаят към какви активности ще насочат вниманието на пътуващите и по този начин да съчетаят историята и географията с църковната практика. Целта е да стимулират техните духовно-познавателни способности, да

задълбочат знанията им и да възпитат в тях любов и преклонение към духовните светини.

2. Представяне на потенциала на православно църковно наследство в териториалния обхват на двата региона за развитие на религиозния туризъм.

Стратегията, предлагаща нова трансгранична туристическа дестинация, свързана с религиозното наследство, се основава на резултатите от теренните проучвания, проведени в рамките на проект „Трансгранично религиозно наследство“, както и на дискусиите и резултатите от реализирани съвместни българо-румънски работни срещи със специалисти и експерти в богословската и туристическа области. Както вече беше посочено, *Стратегията се съсредоточава в териториалния обхват за развитието на религиозния туризъм в българските административни области Видин, Монтана, Враца, Плевен, Велико Търново, Русе и в румънските окръзи Мехединци, Олт и Долж.*

Живописно разположените по брега на р. Дунав горепосочените административни области се характеризират с красива природа и леснодостъпни планински места, богата флора и фауна, разнообразие от антични, средновековни и възрожденски храмове и манастири, и множество исторически паметници, притежаващи висока архитектурна и художествена стойност. Местоположението и териториалното пространство на обособените области в трансграничния регион между България и Румъния са добра предпоставка за развитието на религиозния туризъм и за обогатяване на регионалния туристически продукт. Туристическият потенциал на изследваните региони се оценява високо, но е недостатъчно изследван, развит и познат на потребителите.

Православни църковно-епархийски области в България

Българската православна църква е административно обособена в 15 епархии, двете от които са задгранични. На територията на България е разделена на 13 епархии или митрополии, като всяка се управлява от епархийски митрополит. Това са: Софийска епархия, Варненска и Великопреславска епархия, Великотърновска епархия, Видинска епархия, Врачанска епархия, Доростолска епархия, Ловчанска епархия, Неврокопска епархия, Плевенска епархия, Пловдивска епархия, Русенска епархия, Сливенска епархия, Старозагорска епархия. Всяка една от епархиите се разделя на определен брой духовни околии или както се наричат архиерейски наместничества. Духовните околии в градовете и селата се подразделят на енории и имат различен брой енорийски храмове и манастири. Епархиите и духовните околии не са съобразени с

административно-териториалното деление по области в страната. В рамките на Стратегията попадат следните епархии:

1. *Видинска епархия* е сред средните по териториален обхват епархии. Разположена в Северозападна България, по поречието на река Дунав, Предбалкана и Главната старопланинска верига, много малки части от Дунавската хълмиста равнина, с обширни крайбрежни низини и разнообразен релеф. Областни градове в границата на епархията са Видин и Монтана. Съседни на Видинска митрополия са Софийска и Врачанска епархии. На север граничи с р. Дунав и Румъния, а на запад е в съседство със Сърбия. Седалището на Видинския митрополит е в гр. Видин. Видинска епархия е разделена на няколко духовни околии, както следва: Видинска духовна околия, Ломска духовна околия, Берковска духовна околия; Белоградчишка духовна околия и Кулска духовна околия.

2. *Врачанска епархия* е неголяма епархия в диоцеза на Българската православна църква. Границите ѝ съвпадат с административния териториален обхват на област Враца. Разположена е в Северозападна България в подножието на Врачанския Балкан и се простира до дунавските градове Козлодуй и Оряхово. Граничи с Плевенска, Ловчанска, Софийска и Видинска епархии, а на север с р. Дунав и Република Румъния. Седалището на Врачанския митрополит е в гр. Враца. Разделена е на следните духовни околии: Врачанска духовна околия; Бялослатинска духовна околия, Мездренска духовна околия и Оряховска духовна околия.

3. *Плевенска епархия* е една от най-новите и сравнително малка по територия в Българската православна църква. Обхваща административните области Плевен и Ловеч. Попада в централна северна България и в централната част на Мизия и е равноотдалечена от р. Дунав и Стара планина. Територията на епархията в диоцеза на Българската православна църква граничи с Великотърновска, Ловчанска, Врачанска епархии. Седалището на Плевенския митрополит е в гр. Плевен. Разделена е на две духовни околии: Плевенска духовна околия и Луковитска духовна околия.

4. *Русенска епархия* се разпростира на четири административни области: Русенска, Разградска, Силистренска и Търговишка. Разположена е в централната част на Северна България и обхваща части от Дунавската хълмиста равнина и от Лудогорието. Територията ѝ в диоцеза на Българската православна църква е немалка и граничи с Великотърновска, Варненска и Великопреславска и

Доростолска епархии, а на север с р. Дунав и Румъния. Седалището на Русенския митрополит е в гр. Русе. Разделена е на четири духовни околии, както следва: Русенска духовна околия; Разградска духовна околия; Тутраканска духовна околия и Поповска духовна околия.

5. *Великотърновска епархия* е териториално просторна епархия и обхваща областните градове Велико Търново, Габрово, части от област Русе, от област Плевен и малка част от областите Търговище и Сливен. Епархията е разположена в централна България, в подножието на Стара планина, и се простира до средната Дунавска равнина и градовете Никопол и Свищов по поречието на р. Дунав. Гранични на Великотърновска епархия са Плевенска, Ловчанска, Старозагорска, Сливенска, Варненска и Великопреславска и Русенска митрополии, а на север р. Дунав и Румъния. Седалището на Великотърновския митрополит е в гр. Велико Търново. Разделена е на десет духовни околии, както следва: Великотърновска духовна околия; Свищовска духовна околия; Горно Оряховска духовна околия; Габровска духовна околия; Еленска духовна околия; Севлиеvsка духовна околия; Никополска духовна околия; Дряновска духовна околия; Павликенска духовна околия и Тревненска духовна околия.

Православни църковно-епархийски области в Румъния

Диоцезът на автокефалната поместна Румънска православна църква обхваща територията на Румъния и обхваща следните митрополии: Митрополия Мунтения и Добруджа; Митрополия Молдова и Буковина; Митрополия Ардял; Митрополия Клуж, Марамуреш и Салаж; Митрополия Банат и Митрополия Олтения.

Митрополията, която попада в рамките на настоящата стратегия е Олтения.

Митрополия Олтения е подразделение на Румънската православна църква. Основана е през 1939 г. и е със седалище гр. Крайова. Архиепископът на Крайова е същевременно и митрополит на Олтения. От 2008 г. архиепископ на Крайова и митрополит на Олтения е Иреней Попа. Митрополията обхваща следните архиепископии и епископии: Архиепископия Крайова; Архиепископия Ръмник; Епископия Северин и Стрехая и Епископия Слатина и Романаци.

Религиозният туризъм следва да се обособи като приоритетен за областите и окръзите, разположени в трансграничния регион между България и Румъния. Тази тенденция следва да бъде подкрепена от регионалните и местни власти, от православно духовенство, както и от представителите на международния, национален и местен туристически бизнес.

В изследваните региони в България и в Румъния се откриват множество антични, средновековни и възрожденски църкви и манастири. Тяхното историческо и културно богатство, както и местоположението им сред красиви природни местности, ги превръща в дестинации с висок потенциал за религиозен и поклоннически туризъм. Във Видинска епархия има девет манастира и 230 църкви, във Врачанска епархия действащите манастири са шест, в Плевенска – един, във Великотърновска има двадесет манастира, от които десет са разположени в община Велико Търново. В епархията има 324 църкви, като част от тях обявени за паметници на културата с национално значение. В Русенска епархия действащите манастири са четири, а в Русенска духовна околия храмовете са 82, а още 104 са в другите духовни околии. В област Видин, освен известните Изворски, Клисурски, Лопушански, Чипровски манастири, интерес представляват Алботинският скален манастир, Раковишкият, Добридолският, Брусарският и Бдинският манастири. Най-старият храм във Видинска епархия е средновековната църква „Св. Йоан Кръстител“, която се намира в с. Върбово в община Чупрене и е от 17 век. В църквата „Св. Възнесение“ в Чипровци от 13 в., в храма при Чипровския манастир „Св. Иван Рилски“ и в църквата в с. Бели мел се срещат паралели и с католическата готическа архитектура, резултат от съвместното и безпроблемно изповядване на населението в този край през 16-17 век на православно и католическо вероизповедание.

В област Враца, освен Бистрешкият манастир „Св. Йоан Пустини“, Черепишкият и Осеновлашки манастири¹, интерес представляват Градешкият манастир „Св. Йоан Предтеча“ и Струпешкият манастир „Св. Пророк Илия“. Най-известна в Русе е църквата „Св. Троица“. Манастирите „Св. Марина“ в Каран Върбовка и „Св. Петка“ при с. Копривец в Русенска област също могат да се превърнат в обекти на религиозния туризъм.

В църквите и манастирите на проучваните области се съхраняват ценни икони, дело на майстори от прочутите български школи по иконопис – Дебърската, Тревненската и Самоковската школи, както и изящно изработени иконостаси. Църковната утвар е изключително ценна, като пример за това може да се посочат произведенията на майсторите от Чипровската златарска школа от 17 в., които се явяват първите произведения, известни днес, създадени от въпросната школа (1601-1612).

Голям интерес за поклонниците представляват чудотворните икони, които се намират в някои от манастирите. В Бдинския манастир се съхранява чудотворната икона на св. Богородица, а в катедралния храм „Св. Димитър Солунски“ във Видин се пази чудотворната икона на св. Богородица Милваца. В

¹ Осеновлашкият манастир попада в границите на Софийска епархия.

Изворския манастир в област Видин също се пази чудотворна икона на св. Богородица. В Лопушанския манастир в обл. Монтана се намира икона на св. Богородица, за която се вярва, че е плакала за първи път през 1923 г., след събитията около Септемврийското въстание. Освен нея има и друга по-малка икона на св. Богородица, намерена по съновидение в западната стена на манастирската църква, която е оцеляла при опожаряването на манастира, след потушаване на Чипровското въстание от 1688 г. Ежегодно тази икона привлича десетки поклонници. В църквата „Успение Богородично“, която е част от Търновското светогорие (в близост до църквата “Св. 40 мъченици“), и която съхранява икони от околните стари църкви, се пази чудотворната икона на св. Петка (1854 г.), която е със сребърен обков. В резервата Арбанаси, в девическия манастир „Св. Никола Чудотворец“, също има чудотворна Богородица Троеручица, която дарява бездетни семейства с рожби. В друга църква в Арбанаси „Успение Богородично“, в предверието на стара църква от 13 в. се съхранява чудотворна икона на св. Богородица със сребърен обков, за която се знае, че е рисувана преди 14 в.

Друг потенциал, с който разполагат манастирите в областите, обхванати от проекта, и който касае религиозния туризъм, са лековитите язовири и аязма, за които се вярва, че пиенето на водите им и измиването с тази вода води до изцеление на проблемите на нуждаещите се. Такива има в Осеновлашкия манастир (7-те престола), в Клисурския манастир “Св. Св. Кирил и Методий“ и в Добридолския манастир в обл. Монтана. Лековит извор, за който се вярва, че лекува очни болести, има в Изворския манастир в обл. Видин. Това се отнася и за съхраняваните свети мощи на християнски светци в българските църкви и манастири, които се посещават от много хора и са предмет на голяма почит от страна на вярващите. В катедралния храм „Св. Димитър Солунски“ в гр. Видин се пазят мощи на 12 светци. Това се отнася и за Чипровския манастир и за Лопушанския манастир в област Монтана, както и за църквата „Св. Георги“ в гр. Русе.

Установява се, че един от притегателните елементи за туристите са също видът на религиозните обекти, както и тяхната датировка, което влияе върху осъществяването на по-голям процент религиозен туризъм. Ранното християнство в изследваните региони от 4-6 в. е оставило много раннохристиянски базилики като първа форма на култови християнски обекти. Археологическите обекти от античността са широко популярни сред туристите и тези обекти се търсят и посещават много. За съжаление обаче, не всички са реставрирани и добре популяризирани. В обл. Видин можем да споменем раннохристиянската църква до с. Ботево, която, макар и разрушена, е разположена сред многокрасива природа, античният град Рациария и античните

му базилики, четирите раннохристиянски базилики в гр. Монтана (две в реставрираната крепост Монтанензиум, а останалите не са социализирани, въпреки че има маркировка за тях). Във Враца (м. Вратцата) има античната базилика, а до с. Очиндол базиликата е реставрирана и е разположена сред прекрасна, омайна природа. Наоколо има и места за отдих. Интерес представляват и раннохристиянската базилика до местност „Ритлите“ при с. Лютиброд. В област Плевен, в античното селище Сторгозия е разкрита една от най-големите по своите размери раннохристиянска базилика в България, с размери 45/22м. Намира се в парк Кайлъка, където е открит ранен култов римски център. За туристите е изготвено и 3D приложение. Тя има висок потенциал за развитие на културно-познавателен, религиозен, природен, еко туризъм. В Историческия музей в гр. Оряхово могат се съхранява уникален раннохристиянски каменен кръст от 4 в., който е прекрасен образец на раннохристиянското изкуство. В област Велико Търново се намира най-големият античен запазен римски град Никополис ад Иструм, в който са открити две раннохристиянски базилики. В гр. Никопол се намира напълно реставрираната кръстокуполна църква „Св. апостоли Петър и Павел“.

Велико Търново е може би една от най-посещавани дестинации както от български, така и от международни туристи. Манастирите в епархията, многобройните църкви, резерватът Арбанаси с неговите манастири и църкви дават на туристите огромна информация за културата и историята на българския народ, както и за тенденциите в християнската архитектура и изкуство от различните исторически периоди. Тук има неповторими запазени християнски църкви и манастири от Средновековието и българското Възраждане. В кв. „Асенов“ в гр. Велико Търново има много църкви, които влизат в състава на т.н. Търновската велика лавра. Най-старият паметник датира от 1185 г. – църквата „Св. Димитър Солунски“. Всяка църква и манастир тук могат да се превърнат в обект както на поклонническия, така и на религиозния туризъм. Те служат за вярващия не само като връзка с Бога, но също така разкриват пред погледа на туриста една съществена част от българската история. Около Велико Търново има близо 20 действащи манастира, една част от тях известни като „царски“ поради това, че били основани от различни български владетели по време на Второто българско царство. Те са били винаги извор на българската духовност и книжнина. Сред тях се открояват Преображенският манастир „Преображение Господне“, Капиновският манастир, Плаковският манастир, Килифаревският манастир, Патриаршеският манастир „св. Троица“ и много други. Обект на религиозен и поклоннически туризъм е храмът „Св. Апостоли Петър и Павел“, в който има уникални стенописи от различни периоди на българското възраждане.

Висок потенциал за развитие на религиозния туризъм имат скалните манастири, които се намират в Русенска епархия, по долината на р. Русенски Лом. Манастирът „Св. Димитър Басарбовски“, средновековният град Червен, Ивановски скални манастири (които са обект на ЮНЕСКО), влизат в десетте най-посещавани дестинации в България. За туристите това е изключително впечатляваща форма на религиозен туризъм - скалните килии и църквите, които притежават ценни стенописи от епохата на българското средновековие, и които са изсечени в скалите, заобикалящата ги красива природа наоколо, всичко това превръща тези места в особено силен притегателен фактор за множество туристи. Освен скалните манастири в Русе, може да се отбележат и скалните пещери със стенописи над манастира „Св. Йоан Пустиня“ край Враца или такива в с. Превала, общ. Чипровци, по екомаршрута Широка планина, обл. Монтана, както и църквата „Св. Стефан“, разположена в близост до гр. Никопол, която е била част от манастирски комплекс от X-XI в., скалните манастири в област Плевен и др. Един неразработен потенциал за развитие на религиозен туризъм е Алботинският скален манастир „Св. Вознесение Христово“, който се намира в близост до Велико Търново. Реставрацията и популяризирането на всички тези места в северна България са важна предпоставка за засилване на към поклонническия и религиозен туризъм.

Изследваните окръзи в Румъния също се характеризират с множеството си красиви църкви и манастири, чието популяризиране би могло да превърне този регион в желана дестинация както за туристите, така и за поклонниците.

В окръг Мехединци са регистрирани 700 исторически обекта като част от материалното културно наследство. От тях 23 са религиозни храмове от национално значение. Населените места, на територията на които са открити тези обекти, са община Дробета-Турну Северин, град Бая де Арама, град Стрехая, и общините Иловъц, Шимиан, Бутойеши и Извору Брънзии. Най-известните места за поклонение, разположени на територията на окръг Мехединци са: руините на средновековната църква в Дробета-Турну Северин, руините на манастира Водица, манастирът Стрехая, църквата "Света Троица", църквата "Отрязване на главата на Св. Йоан Кръстител". Особено значение за местния религиозен туризъм имат още: Дървената църква "Свети ап. Петър и Павел" (1757), дървената църква "Св. Архангели" (1783), църквата "Света Троица" в Чернец (1663), църквата на бившия манастир "Св. Архангели" в Бая де Арама (1699), църквата Греческу в Дробета-Турну Северин (1803), манастирът Гура Мотрулуй (1512), скитът „Св. Кръст“ в Тополница (1646), Манастирът Мракония (1453), манастирите „Св.Троица“ или известен още като Стрехая, Годяну, Жиана и други.

Окръг Олт има богато религиозно и културно наследство, като на територията му са регистрирани 758 исторически паметника. От тях 17 са религиозни сгради от национално значение. Населените места, на чиято територия се намират тези обекти са община Слатина и селата Бранковени, Калуи и Побору. Религиозните туристически обекти приемат голям брой посетители по време на различни християнски празници, храмовите празници на църквите и манастирите. Най-известните места за поклонение на територията на окръга са манастирите: Кълууи, Брънковени и Клокочъов.

В окръг Долж има близо 700 исторически паметника, внушителни по своята архитектура храмове и манастири, които се нареждат сред най-атраktivните и величествени сгради в цяла Румъния, уникални археологически и етнографски експонати, туристически-музеи, крепости, палати и много други, част от националното културно наследство на страната. Населените места, на чиято територия се намират са община Крайова, община Подари, община Коцофени дин Фаца, община Мелинец и община Малу Маре. Най-известните богослужебни места, намиращи се на територията на окръг Долж са: Ансамбълът Архиепископия Крайова и Митрополия Олтения, Дървената църква "Вси светии", катедралният храм „Св. Димитър“, храмът „Мънтуляса“, църквата „Мадона Дуду“, манастирът "Житиану". Важно значение за местния туризъм имат и манастирите Кърачя, Маглавит, Попънзълещи, Кошуна. Всички те може да бъдат включени в атраktivни религиозни маршрути, включително и манастирите на съседните окръзи на Олтения (Мехединци, Горж, Вълчя, Олт).

3. Анализ на православните култови св. места като антропогенни туристически ресурси, способстващи за развитието на религиозния туризъм в трансграничния регион

Красивите местности в трансграничния регион между България и Румъния са осеяни с множество православни църковни светини (действащи манастири и енорийски храмове), които дават възможност за развитие на християнското поклонничество и религиозния туризъм. Богослужебните св. места като духовно значими антропогенни туристически ресурси могат да бъдат използвани целогодишно, което подпомага развитието на вътрешния и международен туризъм. Важни туристически ресурси са местните музейни сбирки, които са ценни с разнообразните си исторически, етнографски и археологически артефакти, разкриващи духовната и материална култура на региона.

Превръщането на обикновения природен и антропогенен обект в туристически ресурс не става изведнъж, а преминава през няколко етапа:

Предтуристически етап. Обектът съществува като обикновен и неизползван елемент. Обхожда се само от местните жители, но не е превърнат в реален и съществен туристически ресурс. Бъдещите посетители получават информация за него от разкази на очевидци или от медиите, но без да имат лични впечатления от обекта.

Валоризационен етап. Обектът предизвиква интерес и насочва към туристическо пътуване. Туристите осъществяват посещение на обекта и формират известно оценъчно отношение. Извършва се предварителна оценка на туристическото място и сравняване с други обекти. Реализира се ново строителство в съседство или се разширява и подобрява наличната материална база (хотели, заведения за хранене, търговски обекти и пр.).

Функциониращ етап. Превръща се в „ресурс на туризма“ и удовлетворява основните потребности на туристите. Извършва се пълноценно туристическо обслужване на потребителите, чрез предоставяне на разнообразни туристически услуги (реклама, туристическа информация, настаняване, изхранване, продажба на стоки и др.).

Външно обусловените елементи на природната и социална (антропогенна) среда на туристическо потребление определят групирането на туристическите ресурси като: *природни и антропогенни туристически ресурси*. Основните групи туристически ресурси, които придобиват туристическа атрактивност (привлекателност) са силно повлияни от местоположението, близостта им до големи градове, и свързаната с тях транспортна достъпност и изградена туристическа суперструктура.

Природните туристически ресурси са обекти и явления от природната среда, съществуващи в техните естествени условия и обективни дадености. Те не са предназначени само за туризма, но подпомагат неговото развитие, тъй като са атрактивни за туристите и създават връзката между природата и туризма.

Антропогенните туристически ресурси са обекти и атракции с неприроден (изкуствен) характер изградени от човека. Те са сходни с природните по потребление и създаване на туристическия продукт. Голяма част от тях не са направени специално за удовлетворяване на туристически потребности, а впоследствие са превърнати в ресурси на туризма. Според генезиса си се разделят на културно-исторически и изкуствени.

Групата на културно-историческите включва обекти, които са създадени в далечното или близкото минало като: *исторически* (исторически паметници и бойни и мартиологични места, кораби и др.); *археологически* (археологически разкопки на крепости, дворци, кули, храмове, предмети и артефакти); *архитектурни* (крепости, палати, къщи, чешми, мостове, улици, площади); *етнографски* (занаяти, работилници, фолклорни празници и обичаи, облекло,

кулинарна продукция, битови предмети); *религиозни/култови* (гробница, гробници, мавзолеи, некрополи, светилища, надгробни могили, шествия, баптистерии, манастири, храмове, параклиси, стенописи, обредни и култови съдове), *културно-познавателни* (музеи, галерии, съкровищници, библиотеки).

Групата на изкуствените са построени единствено да задоволяват различни туристически потребности като: *развлекателни* (увеселителни и тематични/водни, зоопаркове, солна пещера); *културни* (фестивали, тържества, изложби, представления, концерти); *спортни* (състезания, спортни басейни, стадиони); *исторически* (панорами, възстановки, исторически паркове); *делови* (търговски центрове, панаири, борси, световни изложения, конгреси).

От **съществено значение за религиозния туризъм** (туристическата индустрия) са онези туристически ресурси, които привличат туристопотоци с конкретна духовно-благочестива мотивация, в съчетание с религиозно-познавателна насоченост и осезаемо емоционално преживяване (религиозно чувство). Тези особености са достатъчни, за да накарат туристите да посетят дадена туристическа дестинация. Интересна е тенденцията към засилване на интереса към туристически пътувания, предлагащи запознаване с църковното храмостроителство, посещение на манастири и храмове, както и пребиваване в тях с цел опознаване на автентичните монашески правила и условия на живот в манастира.

За *религиозния туризъм основните антропогенни туристически ресурси са култовите св. места и тяхната архитектура*, които са и богослужбени сгради (обекти). Всички манастирски комплекси и църкви са едновременно архитектурни и художествени произведения, плод на усилията и труда на различни народни майстори, занаятчии и строителни специалисти. В трансграничния регион между България и Румъния всеки православен манастир и енорийски храм се отличава един от друг в архитектурно отношение. Особеност при християнските култови (богослужбени) св. места е, че са построени с друга цел и предназначение, без функционална обвързаност с туризма. Следва да се отбележи, че не всички св. места (като антропогенни ресурси) могат да се адаптират и използват за масови посещения. Обективното отразяване на тази специфика дава основание да има откази в някои от православните манастири (независимо от тяхната уникалност, качества и ценност) от посещение на туристи и използването им като туристически места, поради различното им предназначение. Необходимо е интересите на манастирската управа, на обществото и на туристите да съвпадат, което може да позволи манастирът да бъде посещаван и опознаван като национално духовно богатство.

Свещените места в християнството са *природни* (аязмо-лековити извори, реки, езера, пещери, планини, гори, пустини и др.) и *култови* (манастир, храм, параклис, гроб, звънарни (камбанарии), оброчище, издигнати мемориални кръстове, реликви (частица от св. Кръст Господен, мощехранителници, чудотворни икони и др.). Съобразно характеристиките на използването им могат да бъдат квалифицирани като: *регионални, национални или световни (международни) християнски светини* (обслужващи масови туристически посещения) за поклонение.

Религиозният туризъм се разглежда като елемент от цялостната система за запознаване с духовните ценности на даден народ и осъществяване на непосредствен контакт с религиозно-историческото наследство в страната. Важен антропогенен ресурс за религиозния туризъм са *църковно-празничните събития и свързаните с тях местни културни традиции и обичаи*. Този особен акцент в развитието на духовната култура следва да бъде опознат и популяризиран. Съществуват различни празнични традиции, обреди и обичаи, характерни само за отделните райони и етнографски групи в изследвания регион, които са запазили локалните си различия и не се изпълняват в други краища на страната. Съчетаването им с наличните антропогенни ресурси успешно може да генерира комплексно въздействие в реализирането и развитието на религиозния туризъм.

В редица страни пътуванията с религиозна цел са водеща форма на туризма. Продължителността на престоя във всеки един култов обект се определя в съответствие със значимостта и класификацията на ресурсите в туристическата дестинация. Те биват определяни като *международно значими, национално значими, регионално значими, локално (местно) значими* центрове (пунктове). Престоят в отделните места е различен: международно значими от 5 до 7 дни; национално значими от 3 до 5 дни; регионално значими 2-3 дни; локално значими предполагащият престой е от 1 до 2 дни, а в единични обекти продължителността е до няколко часа.

За реализирането на религиозния туризъм на местно ниво първостепенно значение има съвкупността от регионалните антропогенни ресурси (св. места), създадени от човека със своята уникалност и ценност, които са главния обект и предпоставка за формирането и производството на туристическия продукт. В голяма степен спецификите, обуславящи неговото развитие, се дължат на антропогенните (култови) туристически ресурси. Важна особеност при туристическите пътувания с религиозен мотив е относително високата устойчивост на туристическото търсене и предлагане. Туристическите дестинации, развиващи този специализиран вид туризъм, следва да съумеят да

намерят пазарната ниша и да насочат потребителския интерес към наличните природни дадености и религиозно наследство.

Териториалното пространство в трансграничния регион е наситено с уникални християнски свети места (антропогенни ресурси) от национална и с регионална значимост. Рядко срещана в Европа е подобна концентрация на култови обекти с различни исторически и културни пластове (античност, средновековие, възрождение, съвременност). Това православно богатство от църковни светини разширява, генерира и оптимизира специфичния културно-познавателен образ и характеристика на региона. Открояващото се религиозно-историческо наследство и съхранените до днес празнични традиции и обичаи (местен бит и говор) в изследвания регион могат да бъдат определени като значима част от духовната и материална култура на двете страни. Трансграничните области разполагат с изключителен туристически потенциал и могат да бъдат обозначени като специфична трансгранична дестинация за религиозен туризъм.

ЧАСТ ВТОРА

Ситуационен анализ на трансграничните области като туристическа дестинация за развитие на религиозния туризъм

1. Възможности за популяризиране и развитие на религиозния туризъм в трансграничните области между България и Румъния

Последните десетилетия доказаха, че туризмът се обособи като световен феномен, насочен към различни групи потребители и тяхното свободно движение в разнообразни туристически дестинации. Израз на тази дълготрайна тенденция са темповете на устойчив растеж на туристическите пътувания (международни и вътрешни).

От съществено значение за *съдържателното развитие на туристическата дестинация* е създаването и поддържането на определен *маркетингов микс* (продукт, цена, имидж, дистрибуция, промоция, комуникация, впечатления и пр.). Това изцяло зависи от заинтересованите *местни публични и частни субекти* и създадените от тях стратегии и политики за реализиране на устойчив туризъм, в съответния регион. Изграждането на инфраструктурата и правилата за реализиране на туристическата дейност е в ръцете на публичния сектор. Частният сектор се съсредоточава върху изграждането на туристическата суперструктура в дестинацията в близост до туристическите ресурси, чрез която ги комерсиализира. Наличието на ефективен маркетинг и управление (мениджмънт) на дестинацията е сериозна предпоставка за успешното ѝ функциониране.

За развитието на религиозния туризъм в трансграничния регион между България и Румъния първостепенна значимост има обособяването му като местна туристическа дестинация. Център на тази дестинация е реката Дунав, която обединява територията на двете страни. Разнообразните християнски светини от миналото и съвременността се числят към православно духовно, културно и историческо богатство на двете държави.

Днешните областни и общински български и румънски градове по поречието на река Дунав предпоставят благоприятната реална възможност за развитието на религиозния туризъм като един от специализираните видове туризъм.

В икономическия профил и характеристики на тези дунавски градове развитието на православния религиозен туризъм като туристически потенциал ще разшири предпоставките туризмът да се превърне в приоритетен стопански

сектор, чиято основна цел е свързана със задоволяване на интересите и потребностите на потребителите и повишаване на жизнения стандарт на местното население. Въпреки богатството от религиозно-исторически свети места и нематериална духовна култура, този вид туризъм не се предлага значимо в трансграничния регион. Това е уникална възможност за обновяване на малките градове в региона и за популяризирането им. Предимството на религиозния туризъм е, че може да бъде комбиниран с всички други видове туризъм. Недобрата диверсификация на предлагането на религиозния туризъм, промотирането и непълноценното използване на наличния потенциал на местните св. места се отразява на тяхната посещаемост. За съжаление, продуктовите програми и оферти за предлагане на региолен туризъм са незначителни на брой (или напълно се подценяват), като често обхващат по-известни свети места за посещение, което е значима пречка за разгръщане на възможностите и нереализиране на потенциала на региона като дестинация за практикуване на този специализиран вид туризъм и съответно за трайното му налагане на туристическия пазар и бъдещето му развитие.

Основните компоненти, които изграждат системния образ на туристическата дестинация се отнасят до:

- ∴ *Териториална концентрация на туристически ресурси.*
- ∴ *Наличие на материална база (туристическа инфра- и суперструктура).*
- ∴ *Индивидуална привлекателност, атрактивност и имидж на туристическата дестинация.*
- ∴ *Заинтересован публичен и частен сектор.*
- ∴ *Активност на местната църковна власт.*
- ∴ *Туристическа (и нетуристическа) индустрия.*
- ∴ *Входни ресурси (туристически кадри, инвестиции, предприемачество, туристопоток, очаквания на туристите и пр.)*
- ∴ *Целеви пазарни сегменти.*
- ∴ *Маркетингов микс на дестинацията.*
- ∴ *Туристически услуги и стоки.*
- ∴ *Територия за създаване на тотален туристически продукт.*
- ∴ *Неразделност на туристическото производство от туристическото потребление в рамките на дестинацията.*
- ∴ *Ограничен помен капацитет запазващ привлекателността на туристическата дестинация.*
- ∴ *Специфичен жизнен цикъл (фази на развитие като резултат от настъпилите промени) на дестинацията.*

Факторите, които са свързани с насочване на туристопотока към определена дестинация имат решаваща роля за превръщането на едно място в туристическо. Те могат да бъдат обобщени като:

» *мотивация и потребност от пътуване, взимане на решение, планиране и предприемане на пътуването;*

» *религиозният туризъм като приемственост и взаимосвързаност с християнските поклоннически пътувания се явява като е една от старите форми на туризъм в света и интересът към него е голям;*

» *концентрация на туристически ресурси.* Туристическите ресурси са притегателната сила за туристите в дадена дестинация и са важно условие за предприемане и осъществяване на пътуване. Трансграничните области се характеризират с разнообразие от туристически ресурси, които привличат туристи, но все още не са валоризирани пълноценно;

» *нараства критичното отношение на потребителите към бутафорността* (имитацията), изкуствените обекти, поради което се засилва желанието за посещаване на автентични обекти, изпълващи човека с дълбоко психологическо и емоционално преживяване;

» *всяко туристическо пътуване е средство за натрупване на нови преживявания и осъществяване на мечти;*

» *нарастващото съзнателно отношение на туристите към себе си, грижата за духовното здраве* (спрямо стресът в ежедневието) влияе в избора и предприемане на пътуване до свети места;

» *повишеното образователно равнище* на туристите води до засилване желанието за опознаване на религията (вярата) на другия, обогатяване и усъвършенстване на религиозната култура;

» *разполагането с неограничено или ограничено свободно време* благоприятства за реализирането на туристическо пътуване с религиозен мотив.

» *особено важен фактор е достъпността* до посещавания туристически обект;

» *характерна особеност за туристическите пътувания е зависимостта от развитието на транспорта.* Неподържаната или липсваща пътна инфраструктура и указателни табели до манастирите създава изключителни неудобства;

» *нарастващата мобилност, която води до индивидуални (семейни) организирани или неорганизиранни туристически пътувания;*

» *преобладаваща зависимост от изградената туристическа суперструктура* в туристическото място. Тя прави пълноценно пристигането и пребиваването на туристите в дестинацията. Съществуващата материална база за

туризъм в трансграничния регион е предвидена за определен брой туристи, надвишаването на капацитета ще създаде допълнителни затруднения;

» *готовност на местното население да посреща туристи.* Този фактор е свързан е с кадровото и икономическото осигуряване на туризма в рецептивната територия;

» *удовлетворените туристи посещават повторно (връщат се отново)* туристическата дестинация, за да открият още нещо - ново и непознато за тях;

» *осигуряване на висококвалифицирани туристически кадри* с професионално образование, извършващи високо качество на обслужване на туристите в туристическото място.

Качеството на предлагания туристически продукт при религиозния туризъм се определя от успешната работа и на *местния екскурзовод (добре обучени екскурзоводи по религиозна тематика)* и от *информационното осигуряване на екскурзоводското обслужване.*

Екскурзоводът при религиозния туризъм работи с хора от различно вероизповедание, особено когато са чужденци. Това го задължава и изисква от него да има познание в областта на историята на религиите, основите и учението на съответното вероизповедание. За екскурзовода е необходимо да има знания както за своята вяра и религия, която изповядва, така и за другите религии, за да търси и представя на туристите допирните точки във вероучението и открояването на култовите (богослужебни) практики. В този смисъл той трябва да познава и да се съобразява с различията на туристите в религиозен контекст. Пряко в работата му това намира отражение при настаняването им в хотелите, изисквания към храната (при православните това са постните периоди през годината или постът в сряда и петък), слушането на църковна музика и текстове от Библията. Преди посещението на съответния религиозен туристически обект екскурзоводът е желателно да инструктира (да предупреди) туристите за посещаваното място и изискванията, които са наложителни относно дрехите, фотографирането, пазенето на тишина, начина на придвижване на групата и т.н.

При посещаването на различни култови сгради е наложително отлично да се познава храмовата архитектура, християнското изкуство (живопис, стъклопис, дърворезба), църковната музика, религиозните празници и обреди. Особено важно е при посещаване на църковни богослужебни места (православен храм, манастир, параклис, аязмо) екскурзоводът да умее да различава храмовото строителство (видовете християнски храмове – базилика, ротонда, центрични, кръстокуполни) и обособените отделни части на храма (притвор, корабна (централна-наос) част и олтар с тяхната специфика, интериорното разположение и подреждане на църковните принадлежности. Необходимо е да има богати литургични знания за богослужебните съсъди, одежди, книги, да различава

видове богослужбни последования, св. тайнства и църковни обреди и техните извършители – дякон, презвитер и епископ. При поклонението в манастир да познава разположението на монашеското общежитийно сградостроителство (главен манастирски храм и параклиси, порти, чардаци, магерница, трапезария, фурна, архондарик-гостни, игуменарна, клисарница, фиала, жилищни крила - монашески и поклонически килии и пр). Всеки един от посещаваните църковни обекти притежава своя история (година на построяване, майстори, свещенослужители, стенописване, изработване на иконостаса, иконите и пр.) Тази православно-краеведска информация екскурзоводът е желателно добре да познава. Екскурзоводската беседа следва да бъде богословски издържана и компетентно представена, с използване на подходяща терминология.

Екскурзоводската услуга в християнски храм или манастир е важен и задължителен компонент в екскурзоводското обслужване на групи. Екскурзоводът, придружаващ екскурзоводската група е този, който прави необходимото, за да улесни туристите при възприемането на богослужебното място (храм или манастир) с неговите църковни особености. В някои случаи туристическият екскурзовод е подчинен на църковния (манастирски) екскурзовод и се явява само като водач на групата и организатор на туристическото пътуване. Екскурзоводското обслужване, извършвано от манастирския екскурзовод, се очертава в рамките на музейното екскурзоводство, съобразно представяната църковна експозиционна тематика. При посещаването на други храмове и манастири, където няма специално назначени църковни екскурзоводи, екскурзоводската беседа се изнася от туристическия екскурзовод. Задълженията на екскурзовода, свързани със самата организация и провеждане на туристическото пътуване с автобусен транспорт при религиозния туризъм са идентични както при маршрутно-познавателния туризъм и други туристически екскурзии.

Основните изводи, които се налагат при използването на православните св. места за развитието на религиозния туризъм в трансграничния регион са:

- В обособената територия на областите за трансгранично сътрудничество съществуват благоприятни възможности и условия за развитието на международен религиозен туризъм;
- Необходимо е провеждането на дългосрочна туристическа политика за реализирането на по-голям брой религиозно-познавателни пътувания в региона;
- Множество християнски светини от миналото и съвременността притежават голям, но неусвоен туристически потенциал;

- Натовареността на култовите антропогенни ресурси е далеч под равнището на капацитета им и могат да се използват още по-активно;
- Съществуват възможности за организиране на по-мощни празнични събития, свързани с православните религиозни традиции на местното население;
- Съществуват благоприятни възможности за уникално съчетание на религиозен с други видове туризъм;
- Пристанищата по река Дунав, които обслужват пътници, позволяват насочване на туристите към посещение на светите места;
- Все още не е осигурена достатъчна по капацитет специализирана туристическа материална база, която да задоволява потребностите на туристите;
- Необходима е по-добра координация с местните туроператори за разработване на нови туристически продукти;
- Водеща роля следва да се предостави на чуждестранните туроператори и турагенти за дистрибуция на туристическите продукти на европейския и световен пазар;
- Подобряване и гарантиране на качеството на туристически услуги и обслужване с цел осигуряване на по-добра защита на потребителите;
- Извършване на обмен на информация, взаимодействие, координация, договори за партниране и международно сътрудничество за развитието на този вид туризъм в региона между държавни структури, църковни и местни административни власти, и НПО в туризма.
- Усилията на отделните общини в България и Румъния е необходимо да бъдат насочени към разширяване имиджа на региона като дестинация за практикуването на религиозен туризъм.

2. Анализ на общата и туристическата инфра- и суперструктура на трансграничните области

Материалната база на туризма е изключително необходима за посрещането, пребиваването и обслужването на туристите в туристическата дестинация. Наличността ѝ я обосновава като вторичен източник на привлекателност в територията на дестинацията. Тя осигурява задоволяване на изискванията на потребностите на туристите по време на пътуването и пребиваването в туристическата дестинация (място) и осигуряват условия за реализация на основните и допълнителни туристически услуги. Съществуването ѝ е от решаващо значение за осигуряването на достъпност, възможното пристигане,

пълноценно пребиваване, настаняване на туриста и удобства за туристическия престой в дестинацията при усвояване на туристическите ресурси.

Туристическа инфраструктура

Туристическата инфраструктура в близост до планинските манастири в изследвания регион се ограничава до съоръжения за краткотраен отдих (пикник зони, барбекюта, заслони, зони за почивка в гората, места за бивакуване и пр.). В повечето планински райони около манастирите има обозначени пешеходни маркирани маршрути и туристически пътеки и екопътеки, кули за наблюдения на животни и грабливи птици, пешеходни отклонения от автомобилни маршрути и пр. На някои възлови места има създадени и туристически информационни пунктове, мостове над малки реки или въжени атракции. Голяма част от изградените инфраструктурни обекти са дело на горските лесничества. На места има изградени обекти и за обществен отдих, като почивни бази, къмпинги, бунгала, рибарници и др.

Транспортна суперструктура.

През териториалното пространство на двете държави е структурирана пътна мрежа от различни класове. Международните пътища осигуряващи най-бързия и лесен достъп и връзка между Румъния и България са представени от: Европейският път E79 – пресича границата между двете държави при Калафат и Видин. Пътят E83 е част от европейската пътна мрежа изцяло намиращ се територията на България, свързващ Русе през Плевен със София. E85 е европейски транспортен коридор и част от европейската пътна мрежа, който преминава през Румъния и България при Гюргево-Русе като достига до българските градове Велико ТърновоХасково и Свиленград. Европейският път E70 започващ в Испания, преминаващ през Румъния при Букурещ и Гюргево навлиза в българска територия при Русе и достига през Шумен до Варна. Състоянието на пътната настилка на пътните артерии е добро, даже и на някои участъци характерни със свлачищни процеси. В българската територия някъде настилката на пътищата (най-вече при третокласни или в локален аспект при четвъртокласни) е амортизирана и повредена, а отводняването и поддържането са занемарени. Реконструкция или ремонт на някои общински пътища (от местно значение осигуряващи маршрути от общински интерес, и по които се стига до планинските манастири) не са правени от години, което води до влошаване на състоянието на някои от пътищата по републиканската пътна мрежа в Северна

България. Доизграждането на автомагистрала „Хемус“, на проектите Видин – Ботевград и автомагистрала Русе-Велико Търново, както и извършването на основен ремонт на българския участък на Дунав при Русе и рехабилитацията на пътните комуникации (по третокласните пътища) ще подпомогне ускоряването на развитието на този район за комфортно и безопасно движение.

Водният речен транспорт по река Дунав между областите в трансграничния регион има особено значение. Всички румънски и български области включени в трансграничния проект имат излаз към дунавския бряг, която е естествена граница на двете държави. Мостовете над реката при *Видин и Калафат* (тази връзка е част от Паневропейски коридор VII при Дунав), *Русе и Гюргево* (Е85 европейски транспортен коридор) са стратегически точки, които свързват страните по сухоземен транспортен коридор и по главни жп линии в двете посоки. Фериботът при Оряхово и Бекет през река Дунав скъсява маршрута България–Румъния и времето за придвижване (избягва се натоварения трафик по сухоземните пътни артерии) към Централна и Западна Европа. Транспортната система осигурява функционирането на територията като единен организъм и интегрирането ѝ на национално и международно (европейско) ниво.

Хотелиерската суперструктура

Наличната леглова база в трансграничния регион е съсредоточена предимно в градовете и по рядко в планинските селища. Много православни манастири предлагат стаи за нощувка (със собствен санитарен възел и топла вода) като хотелска част за поклонници и туристи. Такива български манастири попадащи в проекта за трансгранично сътрудничество са: Соколският, Капиновският и Килифаревският манастири във Великотърновска епархия; Клисурският, Добридолският, Изворският, Лопушанският манастири във Видинска епархия; Черепишкият, Градешкият и Струпешкият манастири във Врачанска епархия; „Каранвърбовският манастир“ в Русенска епархия и др. Румънските манастири, които предлагат настаняване в трансграничния регион, са два – манастирът „Св. Ана“ в окръг Мехединци и манастирът „Клокочъв“ в окръг Олт. Броят на посетителите за нощуване в манастирите бележи неголям, но траен ръст на реализираните нощувки в последните няколко години. Прави впечатление, че броят на пренощуващите не е голям и това се дължи на недобрата популярност на светата обител като средство за подслон и място за настаняване за туристи.

Ресторантьорска суперструктура

Ресторантьорската суперструктура включва важна туристическа дейност свързана с изхранването (основно и допълнително хранене) на туристите.

По брега на Дунав в румънската част има изградени много мотели и къщи за гости с ресторанти (заведения за хранене). Някои от българските манастири предлагат в обслужването на поклонници и туристи, освен настаняване, и готова манастирска храна. В двора на много манастири има изградени чешма с постоянно течаща вода, каменно барбекю за приготвяне на храна, навес, шатра или беседки, игрушки за деца и др. удобства. Също така в близост до почевето някои манастири има търговски павилиони за храни и напитки, както и заведения за хранене, които предлагат вкусна храна от традиционната местна кухня.

Търговска суперструктура

Търговската суперструктура се свързва с продажбата на стоки и сувенири предимно на туристи в туристическото място. Много манастири в трансграничния регион разполагат с магазини, които предлагат различни видове храни, произведени от монасите или монахините, както и икони, църковни предмети и сувенири.

Създаването на нова или допълнителна туристическа инфра- и суперструктура в територията на трансграничния регион на двете страни ще повиши степента на усвояване на туристическите ресурси от туризма. Това ще доведе до разрастване на туристическия бизнес и ще подобри нормалното му функциониране в административните области.

3. Ролята на публичния сектор за развитието на религиозния туризъм в регионите за трансгранично сътрудничество

След направения ситуационен анализ и теренни проучвания за възможностите и потребностите за развитие на религиозния туризъм в трансграничните области между България и Румъния се разкрива наличният потенциал за създаване на конкурентноспособен туристически продукт. Основната насоченост на публичния сектор е ангажираността му към изграждането и поддържането на общата инфраструктура и определянето на правилата за реализирането на туристическата дейност на територията в туристическата дестинация.

Може да бъде разработена и патентована **сертификационна марка** „Религиозен туризъм в трансграничния регион между България и Румъния“ с цел повишаване на конкурентноспособността на туристическите продукти и

предоставяните туристически услуги на вътрешния и международния туристически пазар. Това безспорно ще повиши и утвърди имиджа на региона като иновативна дестинация за реализиране устойчив и качествен религиозен туризъм. Сертификационната марка ще диференцира туристическия продукт като различен и оригинален. Нейното създаване е гаранция за високи стандарти и качество на услугите. Туристическите обекти, които покриват необходимите изисквания и стандарти за предлаганите услуги и продукти могат да бъдат сертифицирани като носители на марката „Религиозен туризъм в трансграничния регион между България и Румъния“ за качество в регионалния туризъм.

4. SWOT анализ на трансграничните области България-Румъния като туристическа дестинация за религиозен туризъм

SWOT анализът се прилага за прогнозиране и планиране на възможностите за развитие на религиозния туризъм в трансграничните области между България и Румъния. Той е особено необходим при планиране на целите и приоритетите на стратегията, тъй като отразява въздействията на отделните и разнообразни елементи (фактори) на външната и вътрешна среда. Оценката на настоящото състояние на туризма в трансграничните области разкрива конкурентни предимства, което предпоставя открояването на стратегическите насоки за развитието на религиозен туризъм в съответствие със специфичните характеристики на региона, обществената и природната среда.

Основната цел на настоящия SWOT анализ е да разкрие възможностите за популяризиране и приспособяване на антропогенните ресурси (православни култови св. места) за по-всеобхватно увеличаване на ръста на посещения в тях, отчитайки социокултурните условия и потенциала за развитието на устойчив религиозен туризъм.

• Предимства за развитие на религиозния туризъм в трансграничния регион

Конкурентните предимства, преимуществените и силни страни за развитието на религиозен туризъм в трансграничния регион се очертават благодарение на:

Географското му разположение, а по-специално:

Благоприятно географско разположение на двата граничещи района като взаимосвързани категории в един трансграничен регион.

Благоприятни характеристики за здравен, природосъобразен и речен туризъм по поречието на р. Дунав.

Регионът за развитието на религиозен туризъм е разположен в зона на умерен климат с четири годишни времена, който не се ограничава от сезонността в туризма.

Развити природосъобразни дейности и екологосъобразно земеделие.

Качество на атмосферния въздух.

Привлекателни природни дадености.

Религиозно-историческо наследство

Богато културно и религиозно-историческо наследство от различни цивилизации и епохи.

Преобладаващо близко териториално разположение на култовите обекти.

Запазена до днес специфична етнокултура, носии, обредна култура, традиции и автентичен фолклор.

Православните църковни празници и в двата региона се отбелязват на едни и същи дати и се отличават със своята автентичност в местния бит и практики.

Интензивен посетителски поток на някои от православните свети места.

Туристическа инфраструктура

Наличие на туристически места за настаняване и изхранване хранене е съсредоточено в трансгранграничния регион, по брега на река Дунав.

Добре развита транспортна инфраструктура между двете страни.

Зоните с концентрация на публични услуги (главна улица и централни площади) в селищата са обособени като пешеходно пространство (организирано са множество зелени площи), предоставящи възможности за тяхното опознаване, разходка и отмора.

Селищният релеф е благоприятен и не затруднява предвижванията на туристопотоците.

На места е изградена сравнително добра мрежа от пешеходни и веломаршрути маршрути и планински пътеки около православните манастири.

Има възможности за отреждане и устройване на нови площи за изграждане на допълнителна туристическа инфраструктура (материална леглова база) в близост до манастирите.

Информационни ресурси

Наличие на туристически информационни центрове (ТИЦ) в областните и общински градове в трансграничния регион.

Наличие на информация за манастирите, предоставяна от монасите и монахините, живеещи в тях.

Брошури и рекламни материали за историята на православните манастири и енорийски храмове.

Човешки ресурси

Засилва се бизнес интереса към религиозния туризъм в областите, което предполага нарастване на инвестициите.

Туристически водачи, предлагащи информация за пешеходни турове в планински местности.

● Недостатъци за развитието на религиозен туризъм в трансграничния регион

Географско разположение

Ограничено използване на предимствата на географското разположение.

Диспропорции в териториалното разпределение на населението, обезлюдяване или слаба заселеност в селата, слабо развити алтернативни форми на туризъм в региона.

Религиозно-историческо наследство

Липса на рекламна стратегия за целогодишно развитие на религиозния туризъм.

Липса на целенасочена комуникационна стратегия.

Неинтезивен посетителски поток на св. места в по-малките населени места в региона.

Неразвита структура на музейни експозиции в манастирите.

Разрушени църковно-исторически светини и природни дадености.

Изоставени и неподдържани археологически църковни светини.

Неефективна охрана на паметниците на културата.

Туристическа инфраструктура

Липса на разнообразие от места за настаняване и изхранване.

Нисък дял на високотегорийни места (3 и 4 звезди) за настаняване.

Проблеми с качеството на туристическото обслужване в местата за настаняване и хранене.

Неасфалтирани (недобро състояние) пътища до някои от планинските манастири.

Недостиг на паркинги за туристически автобуси около манастирите.

Недобро осветлението около градските храмове и в манастирите.

Недостатъчно покритие или липса на мобилни мрежи в планинските местности и отдалечените населени места.

Слабо развит конгресен религиозен туризъм.

Информационни ресурси

Недобра информираност на обществеността за духовната значимост и възможните за посещение на светите места.

Неефективно или ограничено популяризиране на местните църковни светини на подбрани туристически борси, панаири и изложения за различни туристически пазари.

Недостатъчно на брой информационни материали, представящи религиозното наследство на трансграничния регион.

Липса на съвместни дългосрочни програми или план за опазване на местното недвижимо православно наследство между църковните и общинските власти по места.

Разнопосочност на интересите на общинските и църковни власти относно регулирането и развитието на религиозния туризъм в дестинациите.

Недостатъчна информация за цените на предлаганите туристически услуги в региона.

Неразвита мрежа от информационни съоръжения.

Неразвит ефективен чуждоезиков информационен и образователен инструмент в православните храмове и манастири.

Липса на мониторинг за посетителския поток и интересите на посетителите в православните манастири и енорийски храмове.

Неизползван капацитет за маркетингова дейност на ТИЦ по областните и общински градове за развитие на религиозния туризъм в района.

Човешки ресурси

Недостиг на квалифицирани туристически кадри (ниско заплащане, сезонен период на трудова заетост, неблагоприятни условия на труд).

Непознаване на маниера на поведение в православните храмове и манастири от туристите, което води до спречквания и конфликти с енорийските свещеници, монаси и монахини.

Ниска професионална квалификация на туроператори и екскурзоводи за водене на туристически групи при посещение в православните храмове и манастири.

● Възможности за развитие на религиозен туризъм в трансграничния регион

Политически перспективи

Задълбочаване и по-ефективно стратегическо сътрудничество между България и Румъния в областта на религиозния туризъм.

Активна политика на българското и румънско министерства на туризма за популяризиране на православните църковни светини, институционална и законодателна подкрепа за развитието на религиозния туризъм в двете страни.

Създаване на условия между общините и православните митрополии и епископии за по-ефективно усвояване на средства за регионално развитие на религиозния туризъм по различни европейски програми.

Създаване на областен или местен (общински) консултативен съвет по въпросите на развитието на религиозния туризъм в региона.

Стимулиране развитието на малкия и средния бизнес в туризма.

Мерки за подобряване на условията за привличане на чужди и местни инвеститори за развитието на религиозния туризъм.

Институционална подкрепа за развитие на публично-частното партньорство в туризма.

Засилване на ролята на местните НПО в областта на религиозния туризъм.

Религиозно-историческо наследство

Популяризиране на религиозния туризъм като част от концепцията за изграждане на регионална идентичност на трансграничния регион.

Повишаване на образователното равнище на населението и на туристическия интерес към опознаване на православните светини.

Създаване на нови тематични туристически продукти в региона, насочени към религиозния туризъм.

Обособяване на достъпни туристически маршрути за религиозен туризъм.

Провеждане на масова информационна кампания със силен образователен акцент за привличане на повече посетители.

Туристическа инфраструктура

Обновяване на транспортната мрежа и ускорено изграждане на пътна инфраструктура до трудно достъпните православни манастири в планинските местности.

Разширяване на легловата база в манастирите.

Дигитализация на местата за поклонение в трансграничните области.

Информационни ресурси

Създаване на информационни центрове за поклоннически пътувания и религиозен туризъм в православните епархии.

Изграждане на информационни кътове за посетителите в православните св. места и маркировка на горските пътеки, пешеходните маршрути в планините за достигане до параклис или аязмо.

Информационно обезпечаване и оползотворяване на потенциала на местните енорийски общности (жители) при провеждане на църковните празници, свързаните с тях традиции и битови обичаи и популяризиране на местните фолклорни фестивали.

Използване на социалните мрежи в Интернет като ефективни механизми за популяризиране на св. места.

Човешки ресурси

Създаване на заетост на местното население с условия за повишаване на приходите от предприемаческа дейност, съобразена изцяло с концепцията за религиозен туризъм.

Предоставяне на стимули и данъчни облекчения за местните предприемачи в туризма.

Инвестиране във висококвалифициран туристически персонал.

Обучение и повишаване на квалификацията на екскурзоводи предоставящи услуги религиозно-познавателна насоченост.

• Рискове за развитието на религиозния туризъм в трансграничния регион

Политически рискове

Възможно трудно постигане на политическо съгласие между двете страни за провеждане на обща медийна и комуникативна кампания за възможностите за реализиране на религиозен туризъм.

Допустима противоречивост на политическото или църковно равнище между България и Румъния, което би попречило за трансграничното сътрудничеството и развитие на религиозния туризъм на национално местно ниво.

Изпадане в бъдеща икономическа или внезапна финансова рецесия, при която съществува риск от рязък спад на регионалните инвестиции в туризма.

Недостатъчно вложение на финансови ресурси за съхраняване на богато културно и религиозно наследство.

Религиозно-историческо наследство

Неосигуряване на равен достъп за посещение на православни св. места от хора в затруднено физическо състояние.

Туристическа инфраструктура

Презастрояване на част от териториалното пространство в близост до православните манастири.

Прогресивно увеличаване на автомобилния трафик, замърсяване на въздуха и увеличени нива на шума в населените места.

Опасност от природни катаклизми в обособени туристически места.

Недобро поддържане на манастирската материална база за настаняване на поклонници и туристи.

Информационни ресурси

Опасност от нарушаване на правата на потребителите с невярна или подвеждаща информация.

Риск от хакерски атаки на сайтовете и нарушаване обема на туристическа информация за светите места в региона.

Човешки ресурси

Незаинтересованост на граждани, духовници и туристическия бизнес в инициативи за повишаване на степента за популяризиране на светите места.

Ниски доходи и покупателни възможности на населението.

Обезлюдяване на селските райони.

Липса на координация и съвместни действия между различни заинтересовани страни за реализиране на регионален религиозен туризъм.

Недостиг на кадрови потенциал за туризма и по-специално за извършване на туристическо обслужване в областта на религиозния туризъм.

Миграция на квалифицирани туристически кадри към други конкурентни сектори.

Нарастване на разходите за професионални кадри.

Недобра професионална подготвеност на бъдещите екскурзоводи, извършващи екскурзоводско обслужване на туристи с религиозна мотивация.

Условно може да се обобщи, че външните и вътрешни фактори се отличават с добри перспективи и с преобладаващи положителни възможности за разширяване на капацитета и устойчивост при практическото реализиране на религиозния туризъм в трансграничния регион като специализан вид туризъм.

Настоящият *SWOT-анализ* проектира четири стратегически направления, определящи избора на секторна стратегия, които играят ролята на обобщаващи и заключителни изводи с изведени препоръки:

Стратегически направления:

- ◆ Развитие на ефективен, устойчив и конкурентноспособен религиозен туризъм, съобразен с тенденциите на туристическото търсене.
- ◆ Създаване на тематични туристически продукти и услуги за открояване на спецификата на реализиране на религиозния туризъм.
- ◆ Реализиране на мащабна рекламна кампания за популяризиране на местните православните светини.
- ◆ Инициативи за подобрене на туристическата инфра- и суперструктура от страна на регионалните и местни власти.

Препоръки:

- Създаване и налагане на регионална търговска марка за религиозен туризъм, която отличава региона от останалите и дава гаранции на туристите за висококачествен туристически продукт.
- Съвместни действия между двете православни църкви и други заинтересовани страни за реализиране на регионален религиозен туризъм.
- Подобряване на туристическата суперструктура в региона.
- Изграждане на информационни посетителски центрове за религиозен туризъм в по-големите селища и информационни кътове в манастирите.
- Разработване на специализирана уеб страница за религиозен туризъм с разнообразна и систематизирана информация за св. места и туристическите маршрути.

Изведените стратегически направления разкриват някои основни и специфични връзки за осъществяване на религиозен туризъм в трансграничния регион, което ще съдейства за чувствително за увеличаване на туристопотока в изследвания регион. Реализацията им налага ефективно управление и подобряване на координацията между всички заинтересовани страни.

ЧАСТ ТРЕТА

Стратегическа рамка за развитието на религиозния туризъм в трансграничните области между България и Румъния

1. Визия, мисия, цели и приоритети на стратегията

Настоящата стратегия заявява необходимост от промени в регионалните политики за туристическо развитие на трансграничния регион, насочени към популяризиране и опазване на религиозно-историческото наследство и съхраняване на религиозните традиции и обичаи на местното християнско население

Визия на стратегията.

Съобразно тенденциите на международния и вътрешния туристически пазар в двете държави, въз основата на отчитаните налични възможности и туристическо състояние, *визията за развитието на религиозния туризъм в трансграничния регион като туристическа дестинация* очертава желаното състояние, отразява тенденциите и постижимото в неговата реализация.

Трансграничният регион следва да се утвърди като международно известна, достъпна и впечатляваща туристическа дестинация, чрез развитието на религиозния туризъм като специализиран вид туризъм, реализиран в четирите годишни сезона, създаване на благоприятна среда за туристическия бизнес и качество на живот на местното население.

Визията за туристическо развитие на трансграничния регион в ареала на религиозния туризъм насочва към следните желани съдържателни акценти и възможни постижения:

1. Опазване и експониране на религиозно-историческите и култови антропогенни ресурси като основа за развитие на устойчив религиозен туризъм;
2. Интегриране на религиозно-култовите антропогенни ресурси и природните и културни забележителности в общото културно-историческо наследство на Европа.
3. Взаимодействие и партньорство между местната църковна и административна власт, неправителствения сектор и частния туристически бизнес.
4. Подобряване и разширяване на капацитета на туристическата суперструктура в региона.

5. Осигуряване на информационно позициониране за тенденциите на трансграничния регион като дестинация за религиозен туризъм на международен и вътрешен туристически пазар.
6. Утвърждаване на имиджа на трансграничния регион като желан бранд на туристическа дестинация за съвременен религиозен туризъм.
7. Подпомагане на местния туристически бизнес за по-интензивно налагане на нови туристически продукти и за по-широко използване на информационните и комуникационни технологии в туризма.

Мисия на стратегията.

Органите на местната администрация и църковните власти като заинтересовани страни следва да се превърнат в лидери и мотиватори в процеса на устойчиво туристическо развитие и утвърждаване на региона като имиджова дестинация за отговорен религиозен туризъм и предоставяне на качествени услуги на достъпни цени.

За реализирането на *формулираната мисия на Стратегията* е необходимо:

1. Възприемане на региона като незаменима трансгранична дестинация, притежаваща разнообразни възможности за религиозен туризъм;
2. Стремение към диверсификация на регионалната продуктова политика на трансграничната дестинация - на туристическите пакети и туристическите маршрути по целеви пазарни сегменти (младежи, семейства, вярващи и невярващи, трета възраст, активно работещи, културно-обществени организации, християнска общност), с цел повишаване на туристопотока и средния престой на туристите в туристическата дестинация.
3. Създаване на административни улеснения и стимули за местния туристически бизнес и поддържане на висока степен на партньорство с туристическия сектор, местното население и туристите.

Оперативни цели и приоритети на стратегията.

Основната цел при разработването на Стратегията е да очертае религиозния туризъм като нов бранд в трансграничния туристически маркетинг.

Стратегията предвижда постигането на следните *дългосрочни оперативни цели*:

✦ *Реализиране на социокултурно и териториално сближаване на трансграничния регион между България и Румъния и утвърждаването му като дестинация за религиозен туризъм на целевия туристически пазар.*

✦ *Очертаване на религиозния туризъм като нова продуктова линия в туризма, чрез популяризиране на предложени религиозни маршрути за практическо реализиране в трансграничния туристически маркетинг.*

✦ *Подобряване на устойчивото използване на религиозно-историческото наследство в граничния регион.*

✦ *Диверсификация от общото религиозно наследство на трансграничния регион като отделна туристическа услуга, чрез предлагане на нови съвместни религиозни маршрути, които могат да бъдат използвани от туроператорите за популяризиране на религиозното наследство.*

✦ *Извеждане на новаторски предложения за по-нататъшно популяризиране на религиозното наследство на българо-румънския трансграничен регион като нова марка в туризма.*

✦ *Разработване на концепция за диверсификация и популяризиране на религиозни маршрути, обхващащи териториалния обхват на трансграничните области. Изведените и формулирани оперативни цели очертават следните **приоритети на стратегията**:*

Приоритет 1: Създаване на подходяща рамка за популяризиране на трансграничното религиозно-историческо и културно наследство в двата региона, което ще послужи като основа за привличане на повече посетители.

Приоритет 2: Управляване и опазване на религиозно-историческото наследство в трансграничния регион.

Приоритет 3: Обособяване на трансграничния регион между България и Румъния като дестинация за религиозен туризъм, открояваща се с нова трансгранична продуктова марка в туризма.

Приоритет 4: Разработване на концепция за нови трансгранични туристически маршрути за религиозен туризъм между България и Румъния

Приоритет 5: Развитие на туристическата суперструктура в региона.

Индикатори за постигане на целите и приоритетите на стратегията.

Основните индикатори, с които ще се измерва постигането на оперативните цели и приоритети в програмата, включват:

По приоритет 1

- Развитие на трансграничното сътрудничество, както и вътрешно-регионалното сътрудничество за постигане на набелязаната стратегическа цел и балансирано развитие на специализиран религиозен туризъм, с повишена реклама на природното, културното, религиозно-историческото наследство и църковно-богослужебните места.

- Относителен дял на общините, включени в трансграничното сътрудничество чрез създаване на мрежа за популяризиране на регионалните църковни светини.
- Информационно позициониране на трансграничния регион като марка и международна туристическа дестинация за религиозен туризъм.
- Осъществяване на кампания за подобряване информираността на потребителите.
- Реализиране на международни трансгранични инициативи за религиозен туризъм.

По приоритет 2:

- Атрактивно експониране, поддържане и социализиране на автентичните природни и антропогенни ресурси.
- Повишаване на регионалната конкурентоспособност чрез съчетаване на различните видове туризъм в трансграничния регион.
- Брой нови маркетингови инициативи за промотиране на антропогенните култови туристически ресурси.
- Създаване на условия за сигурност и безопасност на посетителите при посещение на обектите.
- Синхронизиране на комуникационните дейности на всички заинтересовани страни за управление и съхраняване на църковните светини като туристически ресурс.

По приоритет 3:

- Укрепване на публичния институционален капацитет на регионално и местно ниво за обединяване и координиране на усилията за развитие на религиозен туризъм в областта.
- Създаване на условия за развитие на туристическия отрасъл, чрез реализиране на нови местни туристически дейности, „онлайн“ услуги и електронна търговия.
- Маркетингане на дестинацията (утвърден имидж) чрез създаване и поддържане на отличаващи се качествени съдържателни характеристики на рекламираните туристически продукти на достъпни цени.
- Равнище на заетост и на доходите на местното население в региона и подобряване на жизнената среда, чрез развитието на човешкия капитал.
- Прилагане на диференциран маркетингов подход за реализиране на стратегията за развитие на религиозен туризъм.

По приоритет 4:

- Увеличаване на туристопотока, мотивацията и процента на доволните туристи.
- Стремех към диверсификация на продуктите туристически маршрути за конкретни целеви групи и по целеви пазари.
- Развитие на мрежа за трансфер на опит и знание за светите места и туристическите маршрути в трансграничния регион.
- Подобряване на градската среда и стимулиране на туристическото развитие на малките градове.

По приоритет 5:

- Изграждане на нова и модернизация на съществуващата специализирана туристическа суперструктура.
- Изградени и подобрени пътища за транспортен достъп до православни св. места в планинските местности с изградена и достъпна инфраструктура за хора с увреждания.
- Брой изградени нови инфраструктурни обекти (като част от регионалната инфраструктура) и брой на малките и средни предприятия за предоставянето на туристически услуги.
- Брой и общ размер на инвестициите, привлечени за развитие на религиозния туризъм в региона.
- Разширяване на сертификационната практика за повишаване и разнообразяване на местните туристически услуги

Целеви групи, обхванати от Стратегията.

Отчитайки възможностите на ресурсния потенциал на трансграничната област като туристическа дестинация за религиозен туризъм и особеностите на съвременния туристически пазар, Стратегията е насочена към следните целевите групи:

► Представители на местните, регионални и национални власти от България и Румъния, които ще могат да интегрират Стратегията в своите краткосрочни и дългосрочни планове за развитие;

► Представители на българската и румънска православни църкви, които ще имат възможност да се възползват от Стратегията при реализация на своите краткосрочни и дългосрочни планове за облагородяване, развитие и популяризиране на светите места в трансграничния регион между България и Румъния;

► Представители на туристически агенции, туроператори, туристически информационни центрове, които ще имат възможност да се възползват от информацията, предоставена в Стратегията за оптимизиране на услугите, които предоставят;

► Представители на средствата за масова комуникация за популяризиране на стратегията.

II. Комуникационен план за действие

2.1. Цели на комуникационния план

В комуникационния план са формулирани две дългосрочни цели, формулирани по следния начин:

- *Да допринесе за утвърждаване на положителен имидж на трансграничния регион като дестинация за религиозен туризъм;*
- *Да допринесе за увеличаване на броя на нощувките в трансграничния регион, чрез привличане на нови потенциални туристи, интересувани се от религиозен туризъм;*

Освен горепосочените дългосрочни цели, комуникационният план обуславя няколко краткосрочни цели, които следва да бъдат обвързани с конкретни дейности, необходими за тяхното постигане. От една страна това са мерките, целящи да информират подробно и ясно широката общественост относно възможностите за религиозен и поклоннически туризъм в изследвания регион, а от друга - тази информация да е поднесена по начин, който да позволи на потенциалния турист да вземе мотивирано и информирано решение за пътуване. Тези краткосрочни цели са формулирани по следния начин:

- *Стимулиране на желанието и активността на туристи и поклонници за посещение на светите обители в трансграничния регион;*
- *Привличане на нови потенциални туристи от страната и чужбина;*
- *Увеличаване на познаваемостта и улесняване на достъпа на туристи и поклонници до култови места за посещение, чрез предоставяне на детайлна информация за видовете обекти, тяхното религиозно и културно-историческо наследство и богатите християнски традиции, празници и обичаи в региона, обхват от проекта;*
- *Осигуряване на добра медийна среда и добра комуникация във връзка с популяризирането на трансграничния регион.*

2.2. Основни принципи

Предложеният комуникационен план е съобразен със следните основни принципи:

- Предоставяне на информацията чрез достъпни, разбираеми и изчистени послания;
- Формулировка на посланията, съобразена със спецификата на различните целеви аудитории, както и със спецификата на отделните дейности;
- Достъпност на информацията на всички нива.

2.3. Целеви групи, обхванати от комуникационния план

Комуникационният план ясно определя основните целеви групи, към които ще са насочени мерките и дейностите по прилагането му. Подходът в комуникациите следва бъде строго специфичен към всяка една от тях, съобразно нуждите ѝ от информация, както и навиците ѝ за ползване и получаване на информация. Тук мотивацията на потенциалния посетител за посещение на съответната туристическа дестинация играе важна роля в процеса на взимане на решение за пътуване. В тази връзка, мотивационният признак също оказва влияние за сегментиране на целевите аудитори. Това от своя страна предполага прилагане на различни методи и подходи за комуникация.

Група 1 – Туристи

Тази група може да бъде обособена в няколко отделни категории, както следва:

- **„Активни туристи“**, които разполагат с повече информация относно предлаганите разнообразни туристически продукти и посещават често светите места. За тази група информацията, освен че ще трябва да е по-подробна и на по-високо ниво, трябва да е иновативна и да предлага специфични туристически продукти, и трябва и да е придружена с данни относно допълнителни туристически услуги.
- **„Пасивни туристи“** – това са потенциални туристи, които рядко пътуват и не разполагат с информация относно възможностите, които религиозният туризъм предлага. Тук се изисква строго специфичен и иновативен подход при предоставяне на информация, за да се възбуди интереса им към съответната дестинация.
- **Туристи, които търсят силни туристически преживявания** – това са туристи, които желаят да запомнят своето пътуване с нещо незабравимо, като търсят силни емоционално зареждащи преживявания. Тук е

необходимо информацията за съответната дестинация да се синхронизира с предлаганите алтернативни и иновативни форми на туризъм наоколо.

- **Туристи с интерес към непознати и непопулярни дестинации** – това е тази категория туристи, които се насочват към недостатъчно популяризираните забележителности в по-малки населени места и техните околности, за да се запознаят с местното население, техния бит, обичаи, култура и начин на живот.
- **„Социализиращи“ посетители** – това е сегмент, който преследва социализация, среща и общение с православни духовници и местни вярващи християни от друга енория в една църковна, духовна и миротворческа среда.
- **„Познавателни“ посетители** – това са посетители от друго вероизповядание (християнско и нехристиянско) с познателни потребности и интереси, които желаят да се запознаят и разгледат местните светини и да обогатят религиозната си култура.
- **„Уикенд“ посетители** – това са посетители отдаващи се на целенасочено едnodневно или двудневно пътуване (реализиращи една нощувка в манастир или съседно заведение за настаняване) до св. места в региона или в съседните църковни епархии и области в почивните дни в края на седмицата с цел почивка, релаксация, развлечение и благоприятно прекарване на свободното време.
- **Вярващи посетители с духовни интереси**, близки и познати на духовни лица, група християни от друга енория, хора извършващи доброволен труд в манастира, лица пребиваващи в св. място с цел психическо разтоварване, хора с различни професии подпомагащи различни църковни инициативи, младежи – студенти, посетители с образователна и практическа цел, ктитори и дарители, богослови и др.

Група 2 - Поклонници

Тази група обхваща православните поклонници – това са посетители с изразена православна устойчивост на вярата си, които желаят да изразят своето поклонение пред величието на Бога и чрез участие в църковното богослужение и строго спазващи правилата за поведение в посещаваните православни църковни светини. За тази група информацията освен, че ще трябва да е по-подробна, трябва да и на по-различно духовно равнище и да бъдат взети предвид духовните потребности на вярващите посетители.

Група 3 – Външни публики

Тази група обхваща средствата за масова информация, бизнес лидери и лидери на общественото мнение, както и всички останали, които нямат пряко отношение към туризма, но могат да се разглеждат като потенциални посредници при привличане на туристи и поклонници. Подходът към тази група трябва да е добре диференциран. Информацията насочена към тях трябва да е такава, че да дава ясна представа за избраните дестинации за поклоннически и религиозен туризъм. За тази група от особена важност ще е успешното представяне и запознаване със спецификите на популяризираните обекти и нематериално религиозно наследство. Това ще създаде условия за популяризиране на трансграничното религиозно наследство и за подобряване на туристопотока и ще гарантира по-добро ориентиране при избора на съответната дестинация, ще улесни обмена на информация, а от там ще увеличи имиджа на регионите, обхванати от комуникационния план.

Трябва също така да се направи и разграничаване на дейностите, насочени към средствата за масова комуникация – централни, регионални и интернет медии, тъй като достъпът до информация на едните и другите не винаги е равнопоставен. Все още недостатъчно хора на брой имат достъп до Интернет, особено в по-слабо развити региони в Европа. Същевременно, регионалните медии имат пряк достъп до голяма част от потенциалните туристи и често пъти се ползват с по-голямо доверие. За това е важно чрез дейностите по този план да се постигне равнопоставеност в интерпретирането на информацията и в качеството при предоставяне на услуги.

Широката публика, като част от тази целева група, очаква информация относно целия регион. Тази информация, макар и на пръв поглед да изглежда не много трудна за предоставяне, изисква систематичност, широко разпространение и осигуряване на очакваното от обществеността качество при предоставянето ѝ.

Група 4 - Вътрешни публики

- Служители на министерствата на регионалното развитие и туризма в България и Румъния;
- Представители на регионални и местни власти;
- Неправителствени организации, работещи в сферата на туризма
- Туристически агенции и туроператори и поклоннически центрове към Българската и Румънската православни църкви

Тази целева аудитория изисква информацията да и бъде предоставена на високо и професионално ниво. Целта е да се поощри тяхната активна и информативна роля по време на изпълнението на комуникационния план.

Предоставянето на детайлизирана информация за трансграничното религиозно наследство е есенциално за тази целева група, поради което тя трябва да достига до нея по разнообразен и специфичен начин. Този сегмент следва да получава информация отговаряща на неговите специфични нужди. Туроператорите, поклонническите центрове и туристическите агенции са една от основните групи на комуникационния план, тъй като се явяват важни посредници при взимане на решение за пътуване. Качеството на туристическите продукти се определя от добрата подготовка, разнообразните и качествени услуги и успешната работа на туристическите и поклоннически агенции. Поради тази причина е необходимо последните да притежават задълбочени познания в областта на теологията, историята на християнството и на други религии, както и с учението и догмите на съответната религия. Фокусът в работата с тях следва да е върху предоставяне на пълна и изчерпателна информация, която да задоволи техните информационни търсения.

Освен горепосочените категории целеви групи, подходящ признак за сегментиране е възрастта на посетителите. При туристическите пътувания най-разпространено е обслужването на туристи в периода на т.нар. „**зряла възраст**“ (целева възрастова група), независимо дали са чужденци или сънародници, или се провеждат задгранични туристически турове, или обиколни пътувания из страната. Освен това има „**учащи**“ посетители, които могат да бъдат ученици или студенти, сегментирани според възрастовите граници на отделни училищни периоди. Друга целева група са **семейства с деца** – това са посетители, които имат своята родителска зависимост съобразно възрастта на децата им в семейството. Своя духовен път и интереси родителите, които желаят извървяват, изживяват и предават на децата си. Възрастта на децата в семейството (предучилищна или училищна) и тяхното обгрижване и възпитание имат предимство и решаваща роля при предприемане на туристическо пътуване от родителите съпроводено с посещения на св. места. Друг вид посетители са **посетители със специални нужди потребности** – това могат да бъдат хора с физически увреждания, хора с различни образователни потребности, социално слаби и много други. При избора на комуникационни канали и мерки за популяризиране на материалното и нематериално наследство, тези особености следва да бъдат взети под внимание.

2.4. Информационни и комуникационни средства

Идентифицираните комуникационни канали, които могат да бъдат използвани от настоящия комуникационен план са:

- Телевизии с национално и регионално покритие;
- Радио станции;

- Интернет;
- Ежедневници, седмичници, списания, специализирани издания;
- Външна реклама;
- Интернет реклама;
- Публикуване на информационни материали
- Участие в панаири и специализирани изложения;

2.5. Предложение за комуникационни дейности и инструменти

В тази част на комуникационния план е представено предложение за реализиране на разнообразни идеи и дейности, чието изпълнение ще допринесе в голяма степен за постигане на заложените дългосрочни и краткосрочни цели на Стратегията и предложениния план за действие. Тези дейности могат да бъдат следните:

- **Създаване на нова трансгранична продуктова марка, обособяваща трансграничния регион между България и Румъния като дестинация за религиозен туризъм**, съгласно описанието, предоставено в част втора на настоящата Стратегия;
- **Създаване на аудио-визуални произведения**
За привличане на туристи от България и чужбина може да се предвиди периодично създаване на аудиовизуални произведения – рекламни видео материали, документални филми, аудио-визуални клипове с различна продължителност. Те следва да представят културно-историческото и религиозно трансгранично наследство в България и Румъния, богатите християнски традиции, църковни празници, обичаи и традиции, обвързани с тях в двете страни, както и разнообразни туристически или поклоннически маршрути с цел повишаване на осведомеността на потенциалните туристи за възможностите за религиозен туризъм в региона.
- **Създаване на брандиран канал в Youtube**
Масовата употреба на видеа в Интернет се превърна в световна тенденция. Чрез тях Интернет потребителите усвояват по-бързо, по-лесно и в по-голям обем информацията. Създаването на брандирани канали в Youtube става все по-използван и предпочитан метод в световен мащаб. По този начин ще се създадат подходящи условия за популяризиране и разпространение на рекламни видео материали и документални филми, популяризиращи трансграничното религиозно и културно-

историческо наследство. Комбинираното използване на брендирането на канала, като техника за промоция, видеото като съдържание и Youtube, като платорма, ще създадат нова медия, разпространяваща полезна и интересна информация, която популяризира дейността им;

- **Създаване на рекламни и информационни материали, брендирани с логото на създадената марка**

Ползата от създаването на рекламни и информационни материали (брошури, дигитални, сувенири, папки, рекламни банери и др.) и сувенири се крие в това, че ако са подбрани правилно, те могат да бъдат използвани от получателите многократно. Това означава, че създадената марка /или лого/ ще бъде пред очите им повече от един път, а информацията, която се съдържа в тях може да изгради положителна нагласа и към мотивирано решение за пътуване в представените чрез рекламите дестинации. Необходимо е рекламните и информационни материали да бъдат създадени на повече от 1 език.

- **Рекламна реализация в радиото, телевизията, печатни и електронни медии**

За увеличение на броя на нощувките в трансграничния регион е необходимо реализирането на успешна и наситена рекламна кампания, чрез използване на редица комуникационни канали - излъчване на аудио и видео клипове за популяризиране на религиозния туризъм в трансграничния регион в телевизия и радиостанции с национално и регионално покритие, публикуване на рекламни статии, карета, банери прессъобщения в средствата за масова комуникация, позициониране на Интернет банери във водещи онлайн издания. Една интензивна рекламна кампания би довела до установяване на трайни взаимоотношения с потребителите на туристическите услуги, до създаване на положителна нагласа спрямо религиозните обекти и места за поклонение и изграждане на положителен имидж за трансграничния регион.

- **Създаване на многоезична уеб страница, промотираща материалното и нематериално духовно наследство на трансграничния регион между България и Румъния**

За успешната реализация на комуникационния план е необходимо създаването на уеб страница, която съдържа подробна информация

за всички църкви и манастири в трансграничния регион между България и Румъния. Информацията в нея следва да бъде предоставена на български, румънски и на английски език, както и на други езици, за да достигне до по-широк кръг аудитории. Уеб страницата следва да бъде широко разпространена чрез средствата за масово осведомяване и с използване на други комуникационни канали, използвани в интернет пространството.

- **Промотиране чрез социалните медии**

Популяризирането на трансграничното религиозно наследство чрез използване на социалните медии в Интернет е едно от най-важните условия, което трябва да бъде изпълнено, за да може една кампания да бъде квалифицирана като успешна. Социалните медии днес се ползват с изключително голям интерес и много хора се информират за съществуването на дадена услуга или стока именно чрез тях.

- **Създаване на многоезичен туристически наръчник**

Наръчникът представя полезна туристическа информация, която ориентира туриста при посещение в съответния обект. Информацията в него може да включва, но не се ограничава с: описание на обектите за посещение, вкл. кратка история и съвременна информация, описание на атракциите в близост до обекта, места за настаняване и изхранване, транспортна информация, представяне на местни традиции, обичаи, фестивали, празници, с посочване на конкретни дати на отбелязването им и много други. За по-ефективното му приложение, наръчникът следва да бъде издаден в минимум 5 езикови версии. Целта е да се осигури достатъчна като количество и качество информация, чрез достоверни и съвременни източници на комуникация.

- **Организиране на информационна кампания**

Увеличаването на броя на нощувките в трансграничния регион между България и Румъния е невъзможно без планиране на адекватна информационна кампания и събития. За популяризиране на туристическия продукт следва да се предвиди наситена програма от събития, чиято основна цел е да провокира медиен и обществен интерес сред потенциалните туристи и поклонници както в страната, така и в чужбина. Основната цел е чрез запомнящи се събития и практики да се популяризира богатото материално и нематериално религиозно наследство на

трансграничния регион. Такива събития могат да бъдат: туристически изложения, информационни дни за популяризиране на религиозния туризъм в трансграничния регион, пресконференции за представяне на конкретен туристически продукт, брифинги, фестивали, концерти на открито и закрито за отбелязване на конкретен църковен празник, обичай и др.

2.6. Измерване и оценка

Измерването на ефекта на комуникационния план върху целевите групи се базира на следните индикатори:

- ✓ Броят на създадените и излъчени аудио-визуалните произведения;
- ✓ Броят на изработените и разпространени печатни и рекламни материали;
- ✓ Броят на посещенията в уеб страницата;
- ✓ Броят на раздадените туристически наръчници;
- ✓ Броят на хората, на които са раздадени информационни и рекламни материали;
- ✓ Броят на последователите в социалните медии;
- ✓ Броят на публикуваните и разпространени реклами и видеа
- ✓ Броят на публикуваните рекламни статии, публикации, прессъобщения
- ✓ Броят на организирани информационни събития
- ✓ Броят на участващите в събитията;
- ✓ Броят на договорените медийни партньорства;

Освен това, като критерий за успеха на кампанията ще се приложи изчисляване на съотношението между стойността на медийното покритие и бюджета, с който една комуникационна кампания разполага. За добър ще се счита резултат, при който се наблюдава увеличаване стойността на съотношението по проекта. Стойността на медийното покритие ще бъде изчислена по усреднени цени за реклама.

До този момент, в рамките на проект „Трансгранично религиозно наследство“, в България и в Румъния се проведеха две трансгранични срещи между представители на Българската и Румънската православни църкви, на висши богословски учебни заведения, специалисти в областта на религиозния туризъм, туроператори и туристически агенции. Бяха създадени една уебстраница, туристически наръчник, мобилно приложение, 6 кратки видеа и 1 документален филм на 3 езика, популяризиращи трансграничното наследство на региона, обхванат от

проекта; 1 брошура на български, английски, румънски, испански и руски езици, разпространена в български и румънски информационни центрове, православни храмове и манастири. Беше създаден рекламен клип на 3 езика, който е излъчен в български и румънски телевизии с национално и регионално покритие. Реализира се широка медийна и интернет кампания чрез средствата за масова комуникация. Специалистите по проекта изготвиха стратегия за диверсифициране на религиозното наследство в трансграничния регион и предложиха шест туристически маршрута за поклоннически и религиозен туризъм в целевия регион.

III. Концепция за развитие на туристически маршрути за религиозен туризъм в трансграничните области

Обща характеристика на туристическите маршрути за религиозен туризъм в трансграничните области.

Отделните туристопотоци пресичат определено териториално географско пространство. Безспорно един от най-съществените сегменти на туристическия пазар се откроява туристическата обиколка (маршрутно-познавателен туризъм), която се явява като форма на пътуване от едно определено място до друго. Пътят по който се движат при туристическата обиколка се обозначава като **туристически маршрут**. Той е съставна част от туристическото пътуване, предварително определен и формално очертан път на туристическата (географска) карта.

Всички туристически маршрути са съпътствани от посещението на разнообразни туристически ресурси (природни и антропогенни забележителности). Дължината на туристическите маршрути може да обхваща територии, както в границата на една страна, така и извън нея. При туристическите пътувания могат да бъдат съчетавани няколко вида туризъм като бинарност (*религиозно-познавателен, културно-религиозен, религиозно-етнографски, религиозно-исторически, природен и религиозен и пр.*). Разработването и съставянето (проектирането) на *туристическия маршрут* най-често и за по-добра яснота в практиката се фиксира съобразно посещаваните селища (напр. *Русе – Видин – Калафат – Турну Мъгуреле – Букурещ – Русе*).

Туристическия маршрут най-често се фиксира като обиколно (кръгово) пътуване с туристическа цел, при който началният и крайният пункт са с една и съща географска точка, съвпадаща с или несъвпадаща с местожителството на пътуващите. Посещаваните туристически обекти и забележителности се описват допълнително в офертата на фирмата и по-подробно в дневната програма на туристическото пътуване (екскурзия). Изборът на туристически маршрут може да

бъде предварително планиран като туристически пакет (с обща цена) за *организирано и придружено групово пътуване* или да се състави според предпочитанията на туриста като *индивидуален пакет*.

При *организираното и придруженото пътуване* подготовката, организирането и провеждането му се поема от туроператора, който разработва маршрута, дневната програма с фиксирани за посещение обекти, и икономическите параметри на пътуването, като делигира отговорност на лице (туристически екскурзовод или водач на група), което да придружава туристите. Качеството на предлагания туристически продукт се определя и от правилното поддръждане и последователността на отделните култови обекти по време на пътуването. При *индивидуалните потребители* изборът на туристическо пътуване и съставянето на маршрут се осъществява по тяхно желание или по инициатива на организатора-туроператор, съобразно предпочитанията и интересите им. Особено важно е да се обърне внимание на детайлите на индивидуалното пътуване и логистичното му осигуряване (транспортно средство, ваучери и резервации за настаняване и пр.), особено когато се извършва от самите участници. Необходимо е да се определят началните и крайни точки (пунктове), сезона и датите на заминаване и пристигане, да се отчете възрастта на пътуващите, да се определи подходящият ритъм на пътуването, пътят да бъде безопасен и интересен и др.

Туристическите маршрути за религиозен туризъм следва да отговарят на следните **принципни изисквания**:

※ *туристическа атрактивност*: очертаните маршрути привличат посетителите със своята неповторима привлекателност, естествена православна духовна и църковна среда, уникални природни и антропогенни дадености, с обособени православни събития и местни църковни празници;

※ *тематична съдържателност*: многоаспектността на туристическите маршрути предполага наличие на тематична обвързаност между посещаваните християнски светини, което позволява на посетителите за сравнително кратко време да се запознаят с историята на църковната забележителност и да разширят познанията си за живота на монасите/монахините в православните манастири, както и с бита, празниците и обичаите на местното християнско население.

※ *добро географско разположение*: проектираните туристически маршрути се определят като благоприятни, комбиниращи разнообразен ландшафт и създаващи устойчив посетителски интерес;

※ *туристическа комплексност*: предложените маршрути предпоставят възможност за бинарни комбинации с посещаване на разнообразни антропогенни (култови) ресурси (св. места – манастири, градски и селски енорийски храмове,

параклиси, аязми, природни феномени и пр.), чието комплексно разположение способства за привличане на туристи с различен мотивиращ профил;

※ *туристическа функционалност*: съставените туристически маршрути може да се реализират във всеки сезон от годината, както и да бъдат комбинирани с различен набор от допълнителни туристически услуги (в съдържанието на пакета);

※ *транспортна достъпност*: планираните маршрути в транспортно отношение осигуряват благоприятни възможности за ползване на количествените и качествени характеристики на пътната мрежа и транспортните средства;

※ *туристическа супер- и инфраструктура*: гарантирана е от количествените и качествени характеристики на местата за настаняване и заведенията за хранене, съобразно техните категории и функционалност, вътрешен туристически транспорт, качествено равнище на предлагането и обслужването на основните и допълнителни (специфични) туристически услуги и пр.

Създадените и утвърдени маршрути могат да бъдат използвани и за откриването на нови туристически места и ресурси в дестинацията. Потребностите на туриста се превръщат в мотив за туристическо пътуване, различието в потребностите води до диференциация и определяне на профила и броя на туристите.

Ето защо, *туристическите маршрути за религиозен туризъм са подходящи за потребители с различен профил*:

- ❖ за православни поклонници;
- ❖ за вярващи туристи с участие в богослужението;
- ❖ за пътуващи, при които „религията“, както и историята и културата на религията в региона е основна причина за предприемане на пътуването;
- ❖ за православни християнски семейства, възпитащи децата в благочестивост към православните светини;
- ❖ за потребители, при които „религиозният мотив“ е един от многото ваканционни мотиви за реализиране на пътуването;
- ❖ за невярващи (атеисти) туристи, които определят избора на маршрута и посещаваното място като културна ценност с информационна цел и културно-опознавателна мотивация;
- ❖ за туристи задоволяващи свои специфични, религиозни, духовни и културни потребности;
- ❖ за тези, които извършват „служебно пътуване“ (духовници, богослови, административни служители и др.).

- ❖ за изследователи на православната култура, църковната архитектура, на монашеството и на автентичните християнски традиции практикувани от местното християнско население в двата региона (научни пътувания);
- ❖ за тези, които желаят да се запознаят с православната иконописна и певческа традиция в България и Румъния;
- ❖ за туристи опознаващи сакрални природни феномени и любители на природата, която е уникална в дадената област;
- ❖ за деца, подрастващи и младежи участващи православни ученически лагери в манастирите;
- ❖ за участващи в обучения, семинари, конференции, конгреси и събори реализирани в градска енорийска среда или в манастири;

В голяма част от населените места на територията на двата региона православните християни споделят, че техните местни църковни светини почти или много рядко се посещават от други (външни) лица – българи или румънци, а още по-малко от чужденци. Поклонението и посещението в тях се извършва най-често по време на по-популярните църковни празници от местното енорийско население, на които са познати светините в региона. Православните християни споделят, че не са запознати да има специално съставени туристически маршрути, които да обединяват двата трансгранични региона в съответните епархии. Обобщенията им се съсредоточават върху обстоятелството, че наличието на предварително съставени и популяризирани маршрути сред жителите в другите съседни области и сред населението в двете държави ще допринесе за запознаване със светите места в околностите на селищата им, както и с православната култура, местните християнски празнични традиции и автентични фолклорни обичаи.

◆ По отношение на *начина на подготовка и организация* на посещаваните православни светини и следване на туристическите маршрути при организирани групови пътувания се изисква задължително присъствието на местен туристически екскурзовод, който да представи църковните свети места на туристите през погледа на местното население, които са и техни основатели и са ги изградили. При индивидуално организирани маршрути туристите сами избират преходите и светите места за посещение, но те могат да черпят сведения от публикуваната информация на сайта www.holysites.me за възможностите, достъпа и условията на пребиваване в тях.

◆ По отношение на *вида на преходите* туристическите маршрути са планирани като кръгови за реализиране на обиколни туристически пътувания. По правило те преминават през няколко географски точки и различни селища разположени в териториалното пространство на двата региона, чиито комбинации

за посещение на св. места способства за стимулиране дългосрочното развитие на религиозния туризъм в трансграничните области. Началната и крайната точка на самите маршрути не съвпадат, понеже всяко енорийско селище попадащо в обхвата на маршрута може да бъде препочетено от организаторите да бъде начало и край на туристическо пътуване с религиозна цел и мотивация.

◆ По отношение на *разпространението на туристическата информация* за разработените туристически маршрути се използват ефективно и целесъобразно най-вече възможностите на глобалната мрежа. В сайта са публикувани всички подготвени и съставени маршрути за религиозен туризъм, за да удовлетворяват точно определени потребности на посетителите. Те са обвързани с туристически обекти за посещение в обособените териториални региони между България и Румъния.

◆ По отношение на *характера и вида на туристическите маршрути* е препоръчително за посредниците при реализиране на туристическите пътувания да се съобразят със сегментно ориентираната продуктова палитра заложена в стратегията за религиозен туризъм.

В подкрепа на проучването относно туристическото търсене и на предлагането е необходимо да се отчете икономическата и социална ситуация в регионите на двете страни, в които могат да се реализат туристическите пътувания. Особено ефективно в случая е осъществяването на т.нар. *инфотурове за религиозен туризъм* (експедиентски пътувания) и *предварителни пътувания* за туроператори и турагенти, извършващи посредническа дейност, които по-отрано да бъдат запознати с местните особености в туристическите дестинации. Безспорно това им създава възможност да се запознаят със спецификата на туристическите маршрути и да проучат на място условията и възможностите за пребиваване в посещаваните православни светини, характеристиките на предлаганите туристически услуги и да изпробват начините за включване в програмите на бъдещото туристическо пътуване. Целесъобразно е да се запознаят и с бъдещите контрагенти (основни/местни доставчици на туристически услуги) и други туристически фирми, и с техните оферти, и да се възползват от услугите им в конкретните туристически дестинации. Те могат да им бъдат изключително полезни при доставянето на необходимата им информация относно транспорта (достъп, пътна мрежа и инфраструктура), предлаганото хотелско настаняване в градовете и заведения за хранене като първичното туристическо предлагане, както и с предоставянето на информация за други кулурно-исторически и

природни забележителности в региона. Тези компоненти в голяма степен определят конкуретните предимства и цената на пътуването.

Общата оценка за публикуваните проектирани и съставени туристически маршрути за религиозен туризъм, е че са разнообразни и с потенциал за развитие като маршрутна мрежа. Маршрутите са добра основа за ефективно оползотворяване на свободното време и времето за отдых на туристите. Открояват се възможности участие в църковни и фолклорни празнични събития и фестивали, за общуване с духовници и местното християнско население, посещение на допълнителни културно-исторически, археологически и етнографски обекти и извършване на религиозно-образователни форми за възрастни и ученици. Особеностите на православните църковни светини в регионите в съчетание с различните форми на религиозен туризъм възплащават християнското богатството и неповторимост и са решаващ фактор за формиране на духовния образ и на символен отпечатък върху туристическите маршрути.

3. Видове туристически маршрути за религиозен туризъм в трансграничните области

В рамките на проект „Трансгранично религиозно наследство“ в териториално-пространствения обхват са разработени и предложени общо 6 тематични (обиколни) туристически маршрута (вж. Приложение 1) за религиозен туризъм (преход с автобус или с автомобил). Те представят част от уникалната природна среда и православното църковно-историческо наследство в двата региона, като концентрация на специфични туристически антропогенни ресурси. Това стимулира дългосрочното развитие на религиозния туризъм на територията в двата региона.

Заклучение

В изпълнение на дейност по проект „Трансгранично религиозно наследство“ настоящата разработка представя Стратегия за развитие на религиозния туризъм в трансграничните области между България и Румъния.

Стратегията обединява тематични полета, в които са представени визията, целите, приоритетите за развитие на трансграничния регион между България и Румъния като туристическа дестинация за християнски религиозен туризъм. Извършен е ситуационен анализ с възможностите за популяризиране на трансграничните области на България и Румъния с техните налични православни богослужебни места и културно-исторически и археологически ресурси.

Увеличаването на туристопотока към териториалния обхват на трансграничния регион като туристическа дестинация за религиозен туризъм е изключително необходимо за неговото по-масово реализиране. Ето защо в Стратегията особено важно място заема програмата за реализация и предложението за комуникационен план за действие за реализиране на оперативните цели и приоритети, разработената концепция за развитие на туристически маршрути за религиозен туризъм в трансграничните области с представяне на тяхната обща характеристика, тематика и видове. Акцентът е поставен върху приоритетното развитие на трансграничния регион като впечатляваща духовна туристическа дестинация за устойчив религиозен туризъм.

Настоящата Стратегия за религиозен туризъм е една разгърната картина (мрежа), която обхваща различни аспекти за развитието на един съвремен специализиран вид туризъм като религиозният. Православните религиозни туристически пътувания разширяват кръга си, а посоките и туристическите дестинации към които се насочват туристите са изключително разнообразни. При тези реализирани пътувания за пътуващия духовното, вярата в Бога и запознаването с местната религиозна култура е водещо, то е мотив, цел, задоволяване на интересите и сбъдната мечта на пътуването. За местното население туризмът допринася за подобряване на благосъстоянието, качеството и условията на живот, стимулира инвестициите в инфраструктурата, подпомага съхраняването и използването на туристическите ресурси, подобрява бизнес средата, стимулира икономическия растеж, популяризира малките населени места, един от двигателите на регионалното развитие и за създаване на комуникационни връзки на различни нива – местно, регионално, национално, международно.

Настоящата Стратегия е полезна за местния туристически бизнес, регионалната публична администрация, за професионалистите ангажирани в процеса на реализиране на туристическата услуга, за научните специалисти в областта на туризма, за всички, които проявяват интерес към тази проблематика.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!

БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО

Стратегията за религиозен туризъм е насочена към всички заинтересовани страни за практическото реализиране на религиозния туризъм и разрастване на усвоения туристически потенциал в териториалния обхват за трансгранично сътрудничество.

Фондация за регионално
развитие

Университетът в Крайова

*Съдържанието на този материал не представлява непременно официалната позиция на Европейския Съюз.
Отговорност за съдържанието на материала носят единствено неговите автори.*

www.interregrobg.ro

Приложение I - Туристически маршрути

Маршрут № 1 Духовните светини между Велико Търново и Крайова

Велико Търново - Арбанаси – Русе - Александрия – Брънковени – Крайова

Дължина на туристическия маршрут от начална до крайна точка – 658 км

Продължителност - 5 дни

Сезон на провеждане: Целогодишен

Технологична картосхема на маршрута:

ПРИМЕРНА ДНЕВНА ПРОГРАМА

Ден 1 - Велико Търново

Посещение на катедралния храм „Рождество Богородично“, храмовете „Св. Марина“ и „Св. Цар Борис“, гр. Велико Търново

Обяд във Велико Търново

Посещение на храмовете „Св. 40 мъченици“ и „Св. Димитър Солунски“, гр. Велико Търново

Посещение на крепостта Царевец и спектакъл „Звук и светлина“

Вечеря във Велико Търново

Нощувка в манастир в околностите на Велико Търново

Ден 2 - Велико Търново – Арбанаси - Русе

Отпътуване за Арбанаси

Посещение на манастирите „Успение Богородично“ и „Св. Николай Чудотворец“, с. Арбанаси

Посещение на храм „Рождество Христово, с. Арбанаси

Обяд в Арбанаси

Посещение на храм „Св. Атанасий“, с. Арбанаси

Отпътуване за гр. Русе

Нощувка в гр. Русе

Ден 3 – гр. Русе - Александрия

Посещение на храмовете „Св. Троица“ и „Св. Георги“ в гр. Русе

Посещение на Басарбовския манастир „Св. Димитър Басарбовски“

Обяд в гр. Русе

Посещение на Регионалния исторически музей и римската крепост „Сексагинта приста“ в гр. Русе

Отпътуване към Александрия, Румъния

Вечеря и нощувка в Александрия

Ден 4 – Брънковени – Крайова

Отпътуване към с. Дръгънец и посещение на музея „Къмпией Боянолуй“

Отпътуване към Брънковени и посещение на манастира Брънковени

Обяд в района на манастира

Отпътуване към гр. Крайова

Посещение на храмовете „Св. Троица“, „Успение Богородично“, „Мънтуляса“, гр. Крайова

Посещение на площад Михай Витязул и свободно време в града

Вечеря и нощувка в гр. Крайова

Ден 5 - Студина – Велико Търново

Посещение на манастир Студина, Румъния

Отпътуване за Велико Търново

Маршрут № 2 Живата история на православието между Велико Търново и Крайова

Велико Търново – Русе (Ивановски скални църкви) – Каракал – Слатина - Крайова – Велико Търново

Дължина на туристическия маршрут от начална до крайна точка – 620 км

Продължителност - 5 дни

Сезон на провеждане: Целогодишен

Технологична картосхема на маршрута:

ПРИМЕРНА ДНЕВНА ПРОГРАМА

Ден 1 - Велико Търново

Отпътуване към с. Велчево и посещение на Къпиновски манастир „Св. Николай Чудотворец“

Отпътуване към Килифаревски манастир „Рождество Богородично“ и посещение на манастира

Обяд във Велико Търново

Отпътуване към манастир „Преображение Господне“ и посещение на манастира

Свободно време в града: посещение на църквата „Св. Апостоли Петър и Павел“, крепостта „Царевец, хълма „Трапезица“, Самоводската чаршия и старата част на гр. Велико Търново

Нощувка в гр. Велико Търново

Ден 2 – Русе (Ивановските скални църкви) - Каракал

Посещение на Ивановските скални църкви и средновековната крепост „Червен“

Посещение на пещерата „Орлова чука“

Обяд в гр. Русе

Отпътуване за Каракал, Румъния

Нощувка в Каракал

Ден 3 – Каракал - Слатина

Посещение на музея в Каракал и националния театър

Отпътуване за Слатина

Обяд в района на Слатина

Посещение на манастира „Клокочъов“

Посещение на манастира „Стрехърец“

Отпътуване за гр. Крайова

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!

БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО

Вечеря и нощувка в гр. Крайова

Ден 4 – Крайова

Обяд в Крайова

Посещение на катедрален храм „Св. вмчк. Димитър“ и храма „Мадона Дуду“, гр. Крайова

Посещение на музея Олтения, гр. Крайова

Разходка в парка Николае Романеску и свободно време в Крайова

Вечеря и нощувка в гр. Крайова

Ден 5 – Отпътуване за Велико Търново

Маршрут № 3 „Православните светини на трансгранични регион между България и Румъния“

Крайова – Стрехая – Маглавит - Видин – Монтана - Враца – Плевен – Велико Търново – Арбанаси – Русе - Балш - Кълуй - Крайова

Дължина на туристическия маршрут от начална до крайна точка – 1121 км.

Продължителност - 7 дни

Сезон на провеждане: Целогодишен

Технологична картосхема на маршрута:

ПРИМЕРНА ДНЕВНА ПРОГРАМА

Ден 1 – Крайова – Стрехая – Маглавит - Видин

Фондация за регионално развитие

Университетът в Крайова

Посещение на храмовете „Св. Троица“, „Мънтуляса“, „Мадона Дуду“, „Св. Вмчк. Димитър“, гр. Крайова *(по избор)*

Отпътуване към гр. Стрехая и посещение на манастира „Стрехая“

Отпътуване към Маглавит и посещение на манастира „Маглавит“

Отпътуване за гр. Видин, България

Вечеря и нощувка в гр. Видин

Ден 2 – Видин - Монтана – Враца - Плевен

Посещение на катедрален храм „Св. Димитър“, храм „Св. Панталеймон“ и храм „Св. Петка“ в гр. Видин

Свободно време в града: обиколка на Крепостта „Баба Тонка“, посещение на Историческия музей и Кръстатата казарма (по избор)

Отпътуване към Струпешкия манастир „Св. Пророк Илия“ около гр. Враца и посещение на манастира

Обяд в района на манастира

Отпътуване към гр. Плевен

Вечеря и нощувка в гр. Плевен

Ден 3 – Плевен – Велико Търново

Посещение на храмовете „Св. Николай“, „Св. Троица“ и „Св. Параксева“, гр. Плевен

Посещение на параклиса-мавзолей „Св. Георги Победоносец“, гр. Плевен

Обяд в гр. Плевен

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!

БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО

Разходка в парк Скобелев и Братската могила-костница или посещение на парк „Кайлъка“ и Музея на виното

Отпътуване за гр. Велико Търново

Вечеря и нощувка в гр. Велико Търново

Ден 4 – Велико Търново

Посещение на крепостта „Царевец“ и хълма „Трапезица“, гр. Велико Търново

Посещение на храмовете „Св. Димитър Солунски“, „Св. 40 Мъченици“ и катедралния храм „Рождество Богородично“, гр. Велико Търново

Обяд в гр. Велико Търново

Свободно време: посещение на Самоводската чаршия във Велико Търново и старата част на града

Спектакъл „Звук и Светлина“ – крепост Царевец

Вечеря и нощувка в гр. Велико Търново

Ден 5 – Арбанаси – Велико Търново

Посещение на манастирите „Успение Богородично“ и „Св. Николай Чудотворец“, с. Арбанаси

Посещение на храм „Рождество Христово, с. Арбанаси

Обяд в Арбанаси

Посещение на храм „Св. Атанасий“, с. Арбанаси

Нощувка в гр. Велико Търново

Фондация за регионално развитие

Университетът в Крайова

Ден 6 - Иваново - Русе

Отпътуване към Иваново

Посещение на Ивановските скални църкви и средновековната крепост „Червен“

Отпътуване за гр. Русе и обяд на брега на р. Дунав

Посещение на катедрален храм „Св. Троица“ и храм „Св. Георги“, гр. Русе

Вечеря и нощувка в гр. Русе

Ден 7 – Русе - Балш - Кълуй - Крайова

Посещение на Регионалния исторически музей и римска крепост Сексагинта Принта (по избор)

Отпътуване към Балш и посещение на манастира Мъйнещ

Отпътуване към Кълуй и посещение на манастира Кълуй

Отпътуване за Крайова

Вечеря и нощувка в Крайова

Маршрут № 4 „По пътя на християнските светини между България и Румъния“

Крайова – Маглавит – Калафат – Белоградчик – Монтана – Враца – Видин - Крайова

Дължина на туристическия маршрут от начална до крайна точка – 600 км.

Продължителност - 5 дни

Сезон на провеждане: Целогодишен

Технологична картосхема на маршрута:

ПРИМЕРНА ДНЕВНА ПРОГРАМА

Ден 1 – Крайова - Калафат – Видин - Белоградчик - Чипровци

Посещение на храмовете „Св. Троица“, „Мънтуляса“, „Мадона Дуду“, „Св. Вмчк. Димитър“, гр. Крайова *(по избор)*

Отпътуване от гр. Крайова

Посещение на манастира „Маглавит“, с. Маглавит или посещение на църквата „Св. Николай“, гр. Калафат *(по избор)*

Посещение на музея на изкуството и етнографията, гр. Калафат *(по избор)*

Отпътуване към Белоградчик

Обяд в околностите на гр. Видин

Отпътуване към Белоградчик и посещение на пещерата „Магурата“ или крепостта „Калето“ в Белоградчик и Белоградчишките скали *(по избор)*

Отпътуване за гр. Чипровци, вечеря и нощувка в града

Ден 2 – Чипровци

Посещение на Чипровски манастир „Св. Иван Рилски“, гр. Чипровци

Свободно време в гр. Чипровци и музея в града

Обяд в гр. Чипровци

Отпътуване за манастира „Св. Иван Пусти“ и посещение на манастира

Вечеря и нощувка в манастира

Ден 3 – Враца - Черепиш

Отпътуване за гр. Враца

Посещение на катедралния храм „Св. 12 Апостоли“, гр. Враца

Посещение на храм „Св. Св. Константин и Елена“, гр. Враца

Обиколка в града и посещение на пещерата Леденика.

Обяд в гр. Враца

Отпътуване за Черепишкия манастир „Успение Богородично“ и разглеждане на манастира

Посещение на природна местност „Ритлите“, водопадът „Скокля“, Черепишките скали *(по избор)*

Вечеря и нощувка в района

Ден 4 – Видин

Отпътуване за гр. Видин

Разглеждане на храмовете „Св. Параскева“, „Св. Панталеймон“, катедралата „Св. Димитър“ и храм „Св. Николай“

Обяд в гр. Видин

Свободно време в града - посещение на крепостта Баба Вида, Кръстатата казарма, Историческия музей, гр. Видин *(по избор)*

Вечеря и нощувка в гр. Видин

Ден 5 – отпътуване

Маршрут № 5 Християнският път към Дунава

**Враца – Монтана – Видин – Калафат - Дробета Турну Северин –
Оршова - Дубова - Враца**

**Дължина на туристическия маршрут от начална до крайна точка: 600
км**

Продължителност - 5 дни

Сезон на провеждане: Целогодишен

Технологична картосхема на маршрута:

ПРИМЕРНА ДНЕВНА ПРОГРАМА

Ден 1 Осеновлашки манастир – Враца – Клисурски манастир

Посещение на Осеновлашки манастир „Седемте престола“

Посещение на комплекса „Дядо Йоцо Гледа“ (по избор)

Обяд в гр. Враца

Посещение на храм „Св. Софроний Врачански“ заедно с етнографския музей

Отпътуване за Клисурския манастир „Св. Св. Кирил и Методий“ и нощувка в манастира

Ден 2 Монтана – Дробета Турну Северин

Посещение на Лопушанския манастир и разглеждане на манастира

Отпътуване към гр. Монтана

Обяд в гр. Монтана

Посещение на храм „Св. Св. Кирил и Методий“ в гр. Монтана

Разглеждане на Историческия музей и експозицията на открито

Лапидариум, крепостта „Кастра ад Монтанезиум“, гр. Монтана *(по избор)*

Отпътуване за Румъния

Вечеря и нощувка в гр. Дробета Турну Северин

Ден 3 Оршо̀ва – Дубова

Посещение на манастир Мраконя в Дубова и Дунавска Клисура, статуята на Децебал, Дубовската пещера, пътуване с лодка по Дунава

Обяд в района на Дубова

Вечеря и нощувка в Манастир „Св. Ана“

Ден 4 – Оршо̀ва – Дробета Турну Северин

Посещение на манастир „Водица“ и манастир „Св. Ана“, около гр. Оршо̀ва

Разглеждане на средновековната крепост на Северин

Вечеря и нощувка в гр. Дробета Турну Северин

Ден 5 – отпътуване

Маршрут № 6 Православни духовни светини на трансграничния регион между България и Румъния

Плевен – Свищов – Крайова – Турну Северин - Арджинеш и Филиаш – Оршо̀ва– Дубова – Видин – Монтана - Плевен

**Дължина на туристическия маршрут от начална до крайна точка –
961 км**

Продължителност - 5 дни

Сезон на провеждане: Целогодишен

ПРИМЕРНА ДНЕВНА ПРОГРАМА

Ден 1 – Плевен - Свищов

Посещение на храмовете „Св. Николай“, „Св. Троица“ и „Св. Параскева“,
гр. Плевен

Посещение на параклиса-мавзолей „Св. Георги Победоносец“, гр. Плевен

Обяд в гр. Плевен

Отпътуване за гр. Свищов

Посещение на храм „Св. Троица“

Посещение на Свищовския манастир „Покров Богородичен“

Вечеря в гр. Свищов

Ден 2 – Свищов - Крайова

Посещение на античния римски град Нове и раннохристиянските базилики
до гр. Свищов

Обяд в гр. Свищов

Отпътуване за гр. Крайова

Вечеря и ношувка в гр. Крайова

Ден 3 – Крайова – Турну Северин – Арджинец и Филиаш – Стрехая

Посещение на храмовете „Мънтуляса, „Мадона Дуду“ и „Св. Вмчк. Димитър“, гр. Крайова

Обяд в гр. Крайова

Отпътуване за Дробета Турну Северин и настаняване в хотел в града

Посещение на манастира „Гура Мотрулуй“ между Арджинеш и Филиаш и манастира „Стрехая“ в гр. Стрехая

Вечеря и нощувка в гр. Турну Северин

Ден 4 Оршова – Дубова - Ешелница

Посещение на манастир Водица между Железни Врата и гр. Оршова

Посещение на манастир „Св. Ана“, гр. Оршова

Посещение на манастир „Мраконя“, местност Дубова

Обяд в района на Дубова на р. Дунав

Нощувка в Дробета Турну Северин

Ден 5 – Видин – Монтана

Отпътуване за гр. Видин

Посещение на катедрален храм „Св. Димитър“, храм „Св. Панталеймон“ и храм „Св. Петка“

Обиколка на крепостта Баба Вида във Видин и свободно време в града

Обяд в гр. Видин

Отпътуване към Монтана и посещение на Градешки манастир „Св. Йоан Предтеча“

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!

БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО

Нощувка в района на манастира

Ден 6 – отпътуване

Фондация за регионално
развитие

Университетът в Крайова

Съдържанието на този материал не представлява непременно официалната позиция на Европейския Съюз.

Отговорност за съдържанието на материала носят единствено неговите автори.

www.interregrobg.ro

Използвана литература

- 1. Алексиева, С., Ст. Темелкова.** Изграждане на имидж на туристически дестинации. НБУ. София. 2019.
- 2. Воденска, М., М. Асенова.** Въведение в туризма. Изд. „Матком“. София. 2011.
- 3. Дечев, З.** Екскурзоводски длъжности в туризма. Изд. „Университет проф. д-р Асен Златаров“. Бургас. 2014.
- 4. Дечев, З.** Туристическо краезнание. Изд. „Университет проф. д-р Асен Златаров“. Бургас. 2014.
- 5. Димитров, Сл.** Религиозен туризъм. Туристически маршрути. Изд. „Фабер“. Велико Търново. 2018.
- 6. Караджова, Зл.** Туроператорска, агентска и туристическа транспортна дейност. Изд. „Университет проф. д-р Асен Златаров“. Бургас. 2013.
- 7. Костов-Кинек, Ен.** Религиозният туризъм на България: вчера, днес и утре. Изд. „Лице“. София. 2000.
- 8. Кръстев, В.** Основи на туристическото странознание. Изд. „Наука и икономика“. Икономически университет – Варна. 2012.
- 9. Левков, Кр.** География на туризма. Изд. „Авангард Прима“. София. 2015.
- 10. Маринов, Ст.** Съвременни видове туризъм. Изд. „Наука и икономика“. Икономически университет – Варна. 2011.
- 11. Маринов, Ст.** Мениджмънт на туристическата дестинация. Изд. „Наука и икономика“. Икономически университет – Варна. 2015.
- 12. Маринов, Ст., В. Казанджиева, Т. Дянков и Г. Илиева.** Стратегия за природосъобразен туризъм в прираден парк „Странджа“ 2014-2010 г. Изд. „Наука и икономика“. Икономически университет – Варна. 2015.
- 13. Марков, Ив., Н. Апостолов.** Туристически ресурси. Изд. „Астарта“. Пловдив. 2015.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ИНВЕСТИРАМЕ ВЪВ ВАШЕТО БЪДЕЩЕ!

БЪЛГАРСКО ПРАВИТЕЛСТВО

14. Стамов, Ст., Кр. Никовска. Религиозен туризъм. Изд. „Кота“. Стара Загора. 2015.

15. Станкова, М. Ресурсна осигуреност на туристическата дестинация. УИ „Неофит Рилски“. Благоевград. 2009.

16. Нешков, М., В. Казанджиева. Екскурзоводство. Изд. „Наука и икономика“. Икономически университет – Варна. 2016.

Фондация за регионално развитие

Университетът в Крайова

*Съдържанието на този материал не представлява непременно официалната позиция на Европейския Съюз.
Отговорност за съдържанието на материала носят единствено неговите автори.*

www.interregrobg.ro